

Sisekaitseakadeemia
Finantskolledž

Agris Adamberg

**ALTERNATIIVSETE TUBAKATOODETE AKTSIISI MÕJU
TUBAKATURULE**

Lõputöö

Juhendaja: Indrek Saar, PhD

Tallinn 2018

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2018
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Alternatiivsete tubakatoode aktsiisi mõju tubakaturule</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: <i>The Impact of the Application of Excise Tax on Alternative Tobacco Products on the Tobacco Market</i></p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 44 leheküljest, sealhulgas ühest lisast. Töös on kasutatud 39 allikat, millele on tekstit viidatud. Lõputöö on aktuaalne, sest Euroopa Liidu direktiivi kohaselt tuleb alternatiivsed tubakatooted maksustada sarnaselt klassikaliste tubakatoodetega. Eestis hakkas kehtima alternatiivsete tubakatoode aktsiis 1. jaanuarist 2018. Lõputöö uurimisprobleemiks püstitati küsimus: kuidas aktsiis muudab tarbijate käitumist?</p> <p>Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada kuidas muutub tarbijate käitumine aktsiisi rakendumisel. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati neli uurimisülesannet, mis lahendati kasutades kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismeetodit</p> <p>Töös antakse põhjalik ülevaade elektroonilisest sigaretist, selles kasutatavas vedelikust, tarbimismaksudest ja rakendunud aktsiisist. Lõputöös jõudis töö koostaja järeldusele, et aktsiisi rakendumine suurendab musta turu osakaalu tubakavedelike turul ja tarvitajad pöörduvad tagasi klassikalise tubakatoote juurde. Töö tulemusena tehti ettepanek maksustada madalama nikotiini sisaldusega täitevedelik väiksema aktsiisimääraga.</p>	
Võtmesõnad: aktsiis, alternatiivne tubakatoode, elektrooniline sigaret	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>excise, alternative tobacco product, electronic cigarette</i>	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Agris Adamberg</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Indrek Saar	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TARBIMISMAKS JA ALTERNATIIVSED TUBAKATOOTED	6
1.1 Elektrooniline sigaret ja täitevedelik	6
1.2 Tarbimismaksu ja tubakaaktsiisi olemus	13
2. TUBAKAVEDELIKU TARBIMINE JA AKTSIISI MÕJU TUBAKATURULE.....	21
2.1 Tubakavedeliku tarbimine Eestis	21
2.2 Aktsiisi mõju täitevedeliku tarvitaja käitumisele.....	27
KOKKUVÕTE	34
SUMMARY	36
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	38
Lisa. Küsimustik elektroonilise sigareti tarvitamise kohta	42

SISSEJUHATUS

Riigi peamiseks sissetulekuallikaks on maksudelt laekunud tulu. Suurimad maksutulu allikad riigis on tulumaks ja tarbimismaksud. Tarbimismaksud jagunevad omakorda käibemaksuks ja aktsiisiks. Aktsiisid on mõeldud kindlate kaubagruppide maksustamiseks. Sellisteks kaubagruppideks on tooted, mille tarbimine võib kahjustada loodust või inimese enda tervist. Eestis on aktsiis hetkel kehtestatud alkoholile, tubakale, kütusele, pakendile, maagaasile ja elektrile.

Teema on aktuaalne, sest Euroopa Liit on seadnud direktiivi, millega tuleb võrdsustada alternatiivsed tubakatooted tavasigaretiga. 2018. aasta 1. jaanuarist jõustuv alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus kehtestab aktsiisi ka alternatiivsetele tubakatoodetele, sealhulgas tubakavedelikule. Seadus on määranud ülemineku perioodiks 1. jaanuar kuni 31. märts ehk peale 31. märtsi peavad kõik müüdavad tubakavedelikud sisaldama aktsiisi.

Teema on uudne, kuna teadaolevalt ei ole varasemalt teadustöö raames analüüsida alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi mõju tubakaturule Eestis. Riik näeb aktsiisi rakendamist potentsiaalse tuluallikana, kuid ei teata millist mõju võib see avaldada tubakaturule. Töö lisaväärtuseks on see, et analüüsi tulemusena saadakse ülevaade elektroonilise sigareti kasutaja tarbimise harjumustest ja analüüsitakse selle muutust aktsiisi rakendumisel.

Lõputöös käsitlevaks probleemiks on see, et aktsiisi kehtestamine ei pruugi tuua soovitud tulemust. Seoses tubakavedeliku tuntava hinnatõusu tulemusena võivad paljud tarbijad loobuda alternatiivsest tubakatootest ja pöörduda tagasi tavasigaretide tarbimise juurde või suunduda mustale turule. Sellega seonduvalt võib riigil jääda saamata loodetav maksutulu, mis on riigi eelarves plaanitud saadava sissetulekuna. Kuidas aktsiis muudab tarbijate käitumist?

Lõputöö eesmärgiks on uurida alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi kehtestamise mõju tarbija käitumisele.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade elektroonilisest sigaretist.
2. Anda ülevaade tarbimismaksudest.
3. Välja selgitada tubakavedeliku tarbimise levik Eestis.
4. Analüüsida täitevedeliku aktsiisi mõju tarbijate käitumisele.

Lõputöös kasutatakse kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismeetodit. Teoreetilises osas analüüsitakse kirjalikke allikaid ja õigusakte. Töö empiirilises osas viiakse läbi uuring, mille käigus selgitatakse välja tubakavedeliku tarbimine Eestis. Kvantitatiivse uurimuse osas analüüsitakse töö koostaja poolt ankeetküsimustikuga kogutud andmeid.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis jagunevad omakorda kaheks alapeatükiks. Esimeses peatükis antakse ülevaade elektroonilise sigareti ja tarbimismaksude olemusest. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade elektroonilises sigareti ja täitevedeliku olemusest. Seletatakse seadme ehitust kui ka vedeliku koostist, lisaks tuuakse välja uuringud nende mõju kohta tervisele. Teises alapeatükis seletatakse lahti tarbimismaksu areng ja mõiste ning antakse ülevaade aktsiisi kujunemisest.

Teises peatükis analüüsitakse tubakavedeliku tarbimist, tubakavedelikule rakendunud aktsiisi mõju tubakavedeliku hinnale ja sellega seonduvat tubakaturu muutust. Esimeses alapeatükis selgitatakse välja tarbija käitumine ja tarbija keskmine tubakavedeliku kulu päevas. Teises alapeatükis antakse ülevaade kui palju tõuseb tarbijal igapäeva kulu tulenevalt aktsiisist ja millist mõju avaldab see tarvitaja käitumisele ja tubakaturule.

Lõputöös kasutatakse temakohast kirjandust, sealhulgas teadusallikaid ja õigusakte.

1. TARBIMISMAKS JA ALTERNATIIVSED TUBAKATOOTED

1.1 Elektrooniline sigaret ja täitevedelik

Tubakas on alkoholi kõrval teine uimastav aine, mis on paljudes riikides legaalne, sealhulgas ka Eestis. Tubakat valmistatakse tubakataimest ning tubakas sisaldab nikotiini. Inimesed ei pea tubakat uimastavaks ja haigust tekitavaks aineks, kuid nikotiini sisalduse tõttu on suitsetamine sõltuvust tekitav ning samuti paljude haiguste põhjustaja.

Tubakaseadus § 2 määrab tubaka legaldefiniitsiooni ehk tubakas on *Nicotiana* perekonda kuuluv taim, mis sisaldab nikotiini. Tubakatoode on legaldefiniitsiooni järgi täielikult või osaliselt tubakast tehtud toode. Tubakatooted on jaotatud suitsetavateks ja suitsuvabadeks tubakatoodeks ning neid kasutatakse suukaudu, närvides või hingamisteedesse hingates. (Tubakaseadus, 2005)

Tubakat valmistatakse tubakataimest, mis pärineb algupäraselt Ameerikast, Peruu ja Ekvadoori piirkonnast. Kuni 15. sajandi lõpuni tunti tubakataime vaid Ameerika mandri territooriumil ning taim oli eurooplaste jaoks täiesti võõras. (Goodman, 1993, p. 12) Euroopasse jõudis tubaka suitsetamine 16. sajandi alguses kui Hispaania maadeavastajad ekspeditsiooni käigus tubakataime Ameerikast tulles kaasa tõid ja tutvustasid eurooplastele piibust tubaka suitsetamist. Sellel ajal suitsetatav tubakas sisaldas rohkem nikotiini, oli tarvitajale kangem ja kergemini sõltuvust tekitavam kui tänapäevased variandid. Kuid hoolimata kangusest levis tubaka suitsetamine kiirelt üle Euroopa. 17. sajandil hakati tubakat tarvitama lisaks suitsetamisele nii närvides kui ka peenikest tubakat läbi nina sisse hingates. Kõige populaarsem tubaka tarvitamise meetod 17. sajandil oli siiski läbi piibu suitsetamine, kuid kõrgema klassi seas hakkas levima ka tubaka tarvitamine läbi nina ehk kuivatatud tubakataime hakati hingamisteedesse tõmbama. (Platt, *et al.*, 1962, p. 2)

Tubaka tarvitamine tegi suure tõusu 19. sajandi lõpus ning sellele aitas kaasa tehnika areng. Leiutati turvalisemad tikud, mis ei süttinud nii kergesti kui varasemad ning sigarettide rullimise masin. Lisaks tekkisid suuremad poed, mis lihtsustasid tubaka kättesaadavust. Tänu sigarettide rullimise masina leiutamisele hakkas arenema sigarettide tootmine tööstuslikult. 1850. aastal jõudsid Inglismaa turul müügile poolfabrikaadina valmistatud

sigaretid, millest arendati tööstuslikult valmistatud sigaretid. Järjest rohkem mõeldi välja erinevaid mooduseid, et tubaka tarvitamist muuta inimestele meeldivamaks. Tubakataime hakati kuumtöötlemata, mis tõstis sigarettide populaarsust tarbijate hulgas. Tänu kuumtöötlemisele ei pannud sissehingatav tubakasuits tarvitajat kõhima ja see muutis suitsetamise rohkem nauditavamaks. Lisaks hakati sigarette pakendama kompaktsesse pakkidesse, mida oli kerge ja mugav kaasas kanda. (Musk & De Klerk, 2003, p. 287)

Esimese maailmasõja puhkemisega tõusis veelgi sigarettide tarvitamine. Sõjas osalevatele sõduritele jagati sigarette, mille tulemusel loodi terve põlvkond, kes olid sõltuvuses suitsetamisest kui ka nikotiinist. Sigarettide kvaliteet muutus stabiilsemaks, tootjad segasid erinevaid tubaka sorte ja vajadusel sai segusi kohendada. Sellest ajast kuni tänaseni on kõige populaarsemaks tubaka tarvitamise meetodiks sigarettide suitsetamine. (Proctor, 2001, p.31)

Tänapäeval on „*Special Eurobarometer 458*“ raporti kohaselt, Euroopa Liidus 15-aastaste ja vanemate hulgas keskmiselt 24% igapäevaseid tubakatooteid tarvitavaid inimesi. Eestis jääb vastanute põhjal näitaja Euroopa Liidu keskmisest alla poole ehk Eestis tarvitab tubakatooteid 20%. Kõige madalam on näitaja Rootsis, kus igapäevaseid tarvitajaid vastanute seas oli 5%. (TNS political & social, 2017, pp. 105-106)

Tubaka tarvitamine suurendab terviseriske. Tubaka tarvitajatel võib suureneda oht haigestuda südamehaigustesse ning kasvada insuldi oht kaks kuni neli korda. Lisaks südamepiirkonna haigustele suureneb suitsetajatel oht haigestuda kopsuvähki. Suitsetamine tõstab kopsuvähki haigestumise tõenäosust kuni 25,7 korda. Ameerika Ühendriikides põhjustab tubaka suitsetamine iga aasta enam kui 480 000 surma. (Centers for Disease Control and Prevention, kuupäev puudub)

Kogu tehnoloogia areng on toonud muutusi ka nikotiini tarvitamise harjumustesse. Lisaks klassikalistele tubaka tarvitamise meetoditele on nikotiini tarvitamise alal välja töötatud alternatiivsed meetodid. Alternatiivsete tubakatoodete eesmärgiks on anda suitsetamisele naudingut kui ka rahuldada nikotiini vajadus, ilma et tarbija peaks kasutama selleks tubakat. Alternatiivsed tubakatooted pakuvad sageli meeldivamat maitseelamust ja eralduv aroom on meeldivam nii kõrvalseisjale kui ka tarvitajale.

Alternatiivsed tubakatooted on ära defineeritud Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse § 16-s. Definiitsiooni kohaselt loetakse alternatiivseks tubakatooteks toodet, mis on nikotiinisaldusega või nikotiinivaba ning mida kasutatakse samal eesmärgil kui klassikalist

tubakatoode. Selline toode võib olla nii vedelal kui ka tahkel kujul, näiteks vedeliku puhul elektroonilise sigareti täitevedelik ja tahkel kujul vesipiibu kivid või pasta. (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002)

Üheks alternatiivseks tubakatooteks on elektroonilise nikotiini tarvitamise seadme täitevedelik (edaspidi täitevedelik). Elektrooniline nikotiini tarvitamise seade ehk elektrooniline sigaret on aku peal töötav seade. Elektroonilise sigareti leiutas Joseph Robinson 1927. aastal. 21. sajandi alguses muutis sigareti äriks Hiina apteeker Hon Lik. Seadme eesmärgiks on vähendada tavaliste sigarettide ja tubaka suitsetamist, muutes nikotiini tarvitamise ohutumaks. (Murphy, *et al.*, 2017, p. 343)

Elektrooniline sigaret koosneb akust, mahutist, mahutis paiknevast aurustist ja huulikust. Aurusti koosneb puuvillast, mis on niisutatud täitevedelikuga ja selle ümber on mässitud kõrge takistusega traat. Kui aurustis paiknevast traadist lasta läbi vool, tõuseb traadi temperatuur ja selle tulemusena aurustub täitevedelik. Tekkinud auru tõmbab tarvitaja läbi huuliku endale kopsu. (Caponnetto, *et al.*, 2011, pp. 1-2)

Elektroonilisi sigarette saab jagada kolme kategooriasse (Zhu, *et al.*, 2014, p. 3):

- sigareti laadne;
- eGO tüüpi elektroonilised sigaretid;
- *mod* tüüpi elektroonilised sigaretid.

Sigareti laadne on kas ühekordne või vahetatavate kapslitega elektrooniline sigaret, mis oma mõõtmetelt ja disainilt meenutab tavalist sigaretti. Seadmes kasutatavates kapslites on täitevedelikuga niisutatud puuvill ja kapslid ei ole korduvkasutatavad. EGO tüüpi elektroonilisel sigaretil on suurema mahutavusega aku, mis on korduvlaetav ning eemaldatav mahuti, mida saab täita täitevedelikuga korduvalt. Lisaks on *mod* tüüpi elektrooniline sigaret, kus on lai valik erinevaid seadustusi ehk tarbija saab seadet peaaegu piiramatult modifitseerida. (Grana, *et al.*, 2014, p. 1973; Zhu, *et al.*, 2014, p. 3)

Elektroonilist sigaretti täidetakse spetsiaalse täitevedelikuga. Täitevedeliku osas on tarvitajal võimalus osta valmis vedelikke või segada need algainetest ise kokku. Elektroonilise sigareti täitevedelikuna kasutatav vedelik on segu taimsest glütseriinist, propüleenglükoolist, maitsestajast ja nikotiini sisalduse puhul ka nikotiinist. Suurima osa segust moodustavad glütseriin ja propüleenglükooos, mille osakaal kogu täitevedeliku segus on 80%-95%. Kõik

täitevedelikus kasutatavad ained, peale nikotiini, on loetud turvaliseks kasutamiseks toidulisandina. (BBC News Services, 2014)

Taimne glütseriin on orgaaniline aine, mida toodetakse tööstuslikult taimeõlidest. Saadud ainet kasutatakse lisaks täitevedelikule kosmeetikatööstuses, magusainena kui ka meditsiinis. (Vaper Train, 2018) Propüleenglükooli kasutatakse sarnaselt taimsele glütseriinile toidutööstuses. Siiski täielikult ohutuks ei saa pidada nende ainete auru tarvitamist, sest puuduvad pikaajalised uuringud nii auru osas kui ka kõrgel kuumusel kasutatava aine osas. (Scheffler, *et al.*, 2015, p. 3916)

Elektrooniliste sigarettide tarvitajad ei kategoriseeri ennast tavaliste suitsetajate hulka. Sellepärast ei kasutata ka elektrooniliste sigarettide tarvitamise juures väljendit suitsetama. Tarvitamise puhul kasutatakse peamiselt ingliskeelset väljendit „*Vaip*“. Sõna „*Vaip*“ tähendab nikotiini tarvitamise jaoks sissehingamist, kasutades elektroonilist sigaretti või mõnda muud seadet. (Palazzolo, 2013, p. 1)

Elektrooniliste sigarettide kasutamine on viimastel aastatel kasvanud. Seda ilmestab see, et 2012. aastal leiti ingliskeelsetelt veebilehekülgedelt 288 erinevat e-sigaretti seadet, aastaks 2014 tõusis see number 466-ni. (Zhu, *et al.*, 2014, pp. 4-5) Inimesed, kes loobuvad tavalistest sigarettidest ja võtavad kasutusele elektroonilise sigareti põhjendavad oma valikut sellega, et tööandjad on hakanud vähendama suitsetamise võimalusi töökohtadel või suitsetamise kohad on viidud liiga kaugele (TNS political & social, 2017, p. 118). Lisaks eelnevale põhjusele on inimestel võimalus elektroonilise sigareti kasutusele võtmisega vähendada sigarettide tarbimist ning ebaseeldivat lõhna, mis tavalise sigareti suitsetamisest tekib kui ka vähendada suitsetamisest loobumisega tekkivaid kõrvalnähte

Lisaks kasvanud seadmete valikule näitab elektroonilise sigarettide populaarsust ka tarvitajate hulga kasv. Iga kahekümnes suitsetaja on elektroonilise sigareti tarvitaja. On tekkinud mitmeid väiketootjaid ning samuti on suured tubaka ettevõtted tundnud huvi elektrooniliste sigarettide vastu. Tubaka ettevõtted on ostnud ära väiksemaid eraettevõtteid ja arutlevad avatult turu võimalustest. Suurbritannia meedia andmetel registreeriti 2012. aasta maist kuni 2013. aasta juunini 121 Suurbritannias toodetud kaubamärki. Aastatel 2010 kuni 2013 tõusis elektrooniliste sigarettide ja nendega seotud toodete reklaamikulu 7,7 korda. Mida rohkem siseneb elektroonilise sigareti turule suuri tubaka ettevõtteid, seda suuremat reklaamikulu võib oodata. (Andrade, *et al.*, 2014, p. 15)

2018. aasta aprillikuu on Suurbritannias välja kuulutatud kui „Vapril“. „Vapril“-i kampaania eesmärgiks on panna inimesi loobuma tavasigaretist ning asendada suitsetamist elektroonilise sigaretiga. Kampaania tutvustuses toob doktor Christian Jessen välja, et Inglismaa Avaliku Terviseinstituudi uuringu kohaselt loobub tavalisest sigaretist vähemalt 20 000 inimest, kes asendavad selle elektroonilise sigaretiga. Ja üle 1,5 miljoni inimese on tänu elektroonilise sigareti kasutuselevõtuga loobunud tavalisest tubakasuitsust. Üleskutse hüüdlauseks enda harjumusi muutma on: “Kui 1,5 miljonit Suurbritannia suitsetajat suutis loobuda tänu elektroonilisele sigaretile, suudad sina ka.” (Jessen, 2018)

Elektroonilistele sigarettidele kui ka neis kasutatavatele täitevedelikele puudusid seaduslikud relemendid aastani 2014. Euroopa Parlamendi nõukogu kehtestas 3. aprill 2014 direktiivi 2014/40/EL, mille eesmärgiks on alternatiivsete tubakatoodete võrdsustamine teiste tubakatoodetega. Direktiivi kohaselt tuli Euroopa Liidu liikmesriikidel luua õigusaktid, mis kehtestaks kindlad nõuded loetelus olevatele punktidele (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL, 2014):

- elektroonilisele sigaretile;
- täitevedeliku pakendile;
- täitevedeliku pudeli suurusele;
- täitevedeliku pudeli korgile;
- täitevedeliku nikotiini sisaldusele;
- ühekordse täite kapsli mahu;
- müüdava täitevedeliku pudeli suuruse.

Direktiivi kohaselt ei tohi nikotiini sisaldava täitevedeliku müügipakend olla suurem kui 10 milliliitrit. Täitevedeliku pakendil peavad olema välja toodud tervisekahjustuse hoiatused, kõrvalnähtuste hoiatused ning informatsioon toote koostise kohta. Kõigil müüdavatel täitevedelike pudelitel ja elektroonilistel sigarettidel peab olema lapselukk, et lapsed ei saaks juhuslikult vedelikku tarbida. Lisaks määrati kindlaks maksimaalse nikotiini sisaldus ühe milliliitri kohta täitevedelikus. Täitevedelik ei tohi olla suurema nikotiini kontsentratsiooniga kui 20 milligrammi milliliitri kohta. Ühekordselt kasutatavad e-sigaretid ja täitekasplid ei tohi olla suuremad kui 2 milliliitrit. (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL, 2014) Eestis jõustus esimene õigusakt täitevedeliku koostisele ja müüdavale pakendile 8. juulil 2016. aastal (Tubakaseadus, 2005).

Kahetuhandete aastate alguses toodi müügile esimesed elektroonilised sigaretid. Uuringutest on ilmnenu, et elektrooniliste sigarettide kasutamine aitab vähendada või isegi panna

loobuma tavasigarette kasutavat isikut, kes ei ole võtnud eesmärgiks suitsetamisest loobuda. (Scheffler, *et al.*, 2015, p. 3915) Kuna elektroonilises sigaretis puudub tubakas, siis ei tõmba tarbija endale sisse ka sellest tulenevaid ohtlikke kemikaale. Elektroonilist sigaretti peetakse tarvitajate seas ohutumaks kui tubakat sisaldavaid sigarette. (Benowitz & Goniewicz, 2013, p. 685) Teadlased on seisukohal, et lisaks saadavale nikotiinile, mida elektroonilise sigareti tarvitaja manustab, aitab ka sarnaste käe liigutuste tegemine vähendada tubaka isu. Tarvitaja käsi liigub väga sarnaselt mõlemal juhul, käsi viib kas seadme või sigari suuni, kust kaudu tarvitaja saab tõmmata endale nikotiini hingamisteedesse. (Caponnetto, *et al.*, 2011, p. 1)

Kantar TNS uuringu firma teostas 2017. aasta märtsis Euroopa Komisjoni tellimusel uuringu, et saada teada millised on eurooplaste hoiakud tubaka ja elektrooniliste sigarettide osas. Küsitluses osales kokku 27 901 inimest, kellest 1 017 olid eestlased. Uuringus elektrooniliste sigarettide osas küsiti osalejate kokkupuudet elektroonilise sigaretiga, maitseelistusi täitevedeliku osas ning elektroonilise sigareti kasutuselevõtu põhjuseid. Küsitluses osalejatest 15% oli elus vähemalt korra proovinud elektroonilist sigaretti, Eestist osalenud isikute seas oli vähemalt üks kord proovinud 21%. Portugalist vastanute puhul oli vaid 8% inimestest proovinud elektroonilist sigaretti. Kõige suuremat kokkupuudet elektrooniliste sigarettidega omasid prantslased, nende puhul oli vastanutest proovinud 24%. (TNS political & social, 2017, pp. 105-106)

Uuringu toimumise ajal oli 2%-l vastanutest kasutusel elektrooniline sigaret. Kõige kõrgem oli see näitaja brittidest vastajate puhul, kes kasutasid elektroonilist sigaretti 5% kogu vastanud inimestest. Kõige madalam näitaja oli Itaalias, Ungaris, Rumeenias, Rootsis, Bulgaarias, Slovakkias ja Horvaatias, kus näitaja jäi alla 1%. Eestis kui ka Eesti naaberriikidel oli uuringu toimumise ajal vastanutest 1%-l kasutuses elektrooniline sigaret. (TNS political & social, 2017, pp. 105-106) Kogu Euroopa Liidus küsitletud inimestest tarvitas elektroonilist sigaretti 565 inimest. Neist 67% on igapäevased tarvitajad ehk kogu Euroopas vastanutest tarvitab igapäevaselt elektroonilist sigaretti vaid 1%. Uuringus osalenud isikutest 20% kasutab iga nädal elektroonilist sigaretti ja ülejäänud 13% isikutest korra kuus või harvem. Riikide tasandil tarvitajate kokkuvõtet ei ole võimalik teha, sest selleks puuduvad piisavad andmed. (TNS political & social, 2017, pp. 105-106)

Ühendkuningriigi Vähiuuringute teadlased teostasid esimese uuringu, milles uuriti pikaajalist alternatiivsete tubakatoodete mõju tervisele, nikotiini, kantserogeenide ja muude mürgiste kemikaalide osas. Uuringu eesmärgiks oli analüüsida kuidas muutub inimese

organismis nikotiini, kantserogeenide ja mürgiste kemikaalide hulk, kui inimene loobub tubaka tarvitamisest ning hakkab kasutama elektroonilist sigaretti või asendab tubaka nikotiini asendusraviga. (Annals of Internal Medicine, 2017)

Uuringus osavõtjad jagati viieks rühmaks, esimeses rühmas olid regulaarsed tavasigareti suitsetajad, teise rühma kuulusid endised tavalise sigareti suitsetajad, kes nüüdseks on vähemalt kuus kuud tarvitanud elektroonilist sigaretti. Kolmandasse rühma kuulusid endised suitsetajad, kes nüüdseks on tarvitanud vähemalt kuus kuud nikotiini asendusravi, neljandasse ja viiendasse rühma kuulusid kombineeritud tarvitajad ehk inimesed, kes suitsetasid tavasigarette ja kasutasid asendusravi või elektroonilist sigaretti. Kokku osales uuringus 181 inimest. Isikutelt, kes antud uuringus osalesid võeti uriini- ja süljeproov. Proovide analüüsimisel võrreldi nendes sisalduva nikotiini, tubaka N-nitrosamiine ja lendlevate orgaaniliste osakeste kogust, erinevate nikotiini tarbimise meetodite vahel. (Annals of Internal Medicine, 2017)

Testide analüüsis ei selgunud ühtegi kindlat tarbimisgruppi, kelle juures oleks märgata erinevust siseorganites või kusetees. Mürgiste kemikaalide ja kantserogeenide hulk proovides oli märgatavalt väiksem isikutel, kes olid tavasigaretide tarbimise asendanud täielikult elektrooniliste sigarettidega või nikotiini asendusraviga. Kuid sarnast tulemust ei näidanud paralleelselt tavasigarette ja alternatiivset nikotiini tarvitanud katsealused, nende testides ei olnud märgatavat langust keemiliste või kantserogeensete ainete osas. Dr Lion Shahad, Londoni Ülikooli kolledži vanem õppejõud, tõi välja, et tehtud uuring näitab, kui palju on tegelikult ohutum kasutada elektroonilist sigaretti või nikotiini asendusravi tavaliste sigarettide asemel pikemaajaliselt. Lisaks soovitas õppejõud kasutada elektroonilist sigaretti suitsetamisest loobumiseks, mis muudaks nikotiini tarvitamise ohutumaks. Alison Cox, Ühendkuningriigi Vähiuuringute ennetuse direktor, lisas, et tähtis on mõista ja tutvustada nikotiini tarvitamise asendusmeetodeid, nagu seda on elektrooniline sigaret. Ühendkuningriikides on üks kolmandik tubaka põhjustatud surmadest vähkisuremus. Seetõttu, oleks tavasigareti suitsetamise asendamine elektroonilise sigaretiga esimene samm inimeste säästmiseks. (Annals of Internal Medicine, 2017)

Tubakatooted ei kuulu esmatarbekaupade hulka. Lisaks mitte kuulumisele esmatarbekaupade hulka, on tubaka tarvitamisel suurem oht haigestuda südamehaigustesse või kopsuvähki. Sellega võivad kaasneda ka suuremad kulud tervishoiusüsteemile. Selleks,

et vähendada antud tooterühma kaupade tarbimist ja suurendada riigi eelarvet, et katta suitsetamisest tekkinud haiguste ravi on tubakatoodetele rakendatud aktsiis.

Töö koostaja arvates ei järgi elektroonilise sigareti täitevedelikkudele rakendunud aktsiis neutraalsuse printsiipi. On tekkinud olukord, kus maksukoormust kannavad vaid osad kaupmehed ning selline olukord tekitab ebaausat konkurentsi turul. Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduses on § 16 toodud välja, et tubakavedelikuks loetakse ainet, mida kasutatakse alternatiivses tubakatoote tarbimiseks mõeldud seadmes või tubakale või selle aseainele lisamiseks, antud tootegrupile lisatakse aktsiis (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002).

Ise täitevedelikke segavad isikud kasutavad vedeliku segamiseks baasvedelikku, toidumaitsestajat kui ka mõnel juhul vett. Eelnevalt nimetatud tooted loetakse tubakavedelikeks ning need maksustatakse aktsiisiga. Antud hetkel on ka elektrooniliste sigarettide poodides müügil olevad toidumaitsestajad aktsiisiga koormatud. Siin tuleb välja aga aktsiisi konflikt neutraalsuse põhimõttega, sest täpselt samat toodet müüvad maitsepoed ei ole erinevalt elektrooniliste sigarettide poodidest kohustatud aktsiisi tasuma.

Kokkuvõtvalt saab väita, et tubakat on suitsetamiseks tarvitatud läbi aegade. Klassikalistele tubaka tarvitamise meetoditele on lisaks välja töötatud alternatiivsed võimalused. Alternatiivsetel tubakatoodetel on sageli meeldivam aroom ning selle tarvitamisel ei jää külge ebameeldivat tubaka lõhna. Üheks alternatiivseks tubakatooteks on elektrooniline sigaret, mis täidetakse spetsiaalse täitevedelikuga. Täitevedelikus kasutatavad ained on lisaks elektroonilises sigarettis kasutamiseks turvalised ka toidulisanditena. Lisaks on mitmed teadlaste poolt läbi viidud uuringud tõestanud, et elektrooniline sigaret on ohutum kui tavaline sigaret.

1.2 Tarbimismaksu ja tubakaaktsiisi olemus

Riikidele on maksustamine üheks suurimaks tuluallikaks. Euroopa Liidu liikmesriikidel on kehtestatud maksud, mis jagunevad otsesteks maksudeks ja kaudseteks maksudeks. Eestis on sellisteks maksudeks aktsiisid ja käibemaks. Erinevalt otsestest maksudest kogub kaudsed maksud kokku teenuse või kauba pakkuja ja edastab need riigile. Selline maksude haldamise süsteem muudab riigil maksulaekumise jälgimise kergemaks.

Otseste maksude puhul maksustatakse tulu või omandit. Isik, kellele on kehtestatud otsene maks, tasub maksu ise otse riigile. Kaudsed maksud ehk tarbimismaksud tasub lõpptarbija, maks on arvestatud enamasti hinna sisse ja maksusummat lõpptarbijale ei näidata, väljaarvatud käibemaks, mille summa kantakse arvele. (Tammert, 2012, lk 11)

Maksu mõiste seletuse annab Maksukorralduse seadus § 2, mille kohaselt „Maks on seadusega või seaduse alusel valla- või linnavolikogu määrusega riigi või kohaliku omavalitsuse avalik-õiguslike ülesannete täitmiseks või selleks vajaliku tulu saamiseks maksumaksjale pandud ühekordne või perioodiline rahaline kohustus, mis kuulub täitmisele seaduse või määrusega ettenähtud korras, suuruses ja tähtaegadel ning millel puudub otsene vastutasu maksumaksja jaoks“ (Maksukorralduse seadus, 2002).

Üks esimesi maksustamisi toimus käsitöölisega, kellele pandi peale koormisi. Käsitöölised töötasid riigi heaks ning tasusid maksu töötatud tundidega. Maksu tasumine tänapäeval toimub vaid rahaliselt. Riik või omavalitsus saab kehtestada makse Maksukorralduse seaduse alusel ning maks tasutakse rahaliselt. (Tammert, 2006, lk 6)

Maksustamine on toimunud tsivilisatsiooni algusest saadik ning esimeseks maksuks peetakse omandimaksu. Egiptuse kuningriigis tuli põllumaa kasutuse eest loovutada osa sealselt maalt saadud saagist maksuna riigile. Maksuna kogutud saaduseid kasutati halbadel saagiaastatel nälja vältimiseks ja uute seemnete külvamiseks kui ka inimeste toidulaual, kes ehitasid riiklike hooneid. (Schenk, *et al.*, 2015, p. 2)

Riikidele on tarbimise ja omandi maksustamine olnud oluliseks tulude allikaks. Algselt hakati maksustama kaupade liikumist linna või riiki ehk tänapäeva mõistes arenes tollimaks. Siseturul kaubavahetuselt maksukogumise aluse panijaks peetakse 1567. aastal Hispaania kuninga nõunikku hertsog Albat. Hertsog otsis lisatuluallikat, mis ei oleneks omavalitsusest, selliseks maksuks sai nn käibemaks, mida tuli tasuda igal ostutehingul. Maks kehtis igal müügitehingul (maks kumuleerus) ning seetõttu tõstis ja moonutas see kauba lõpphinda, kuid selline hinnatõus ei meeldinud tootjatele ega lõpptarbijatele. Taoline maksu kumuleerumine tähendas suuremate tootmiste rajamist. Tootja hakkas hankima toorainet, seda töötleva ning sellest lõpptoodet valmistama, et vähendada vahepealseid ostutehinguid, mis tõstaksid toote hinda. Käibemaks sai üldiselt suure vastuolu osaliseks, mis omakorda viis sõjaliste konfliktideni ja Hollandi riigi tekkimiseni. (Schenk, *et al.*, 2015, p. 2; Tammert, 2006, lk 6)

Selleks, et maksud tootmise käigus ei kumuleeruks, tuli leida käibemaksule parem lahendus. Parimaks lahenduseks osutus lisandunud väärtuse maks. Tänapäevase lisandunud väärtuse maksu idee peale tuli Saksamaa ärimees Wilhelm Von Siemens 1920. aastal. Simensi ideest arendas süsteemi edasi Maurice Laure, kes oli Prantsusmaa maksunduse juht. Esimest korda rakendati lisandunud väärtuse maksu Prantsusmaal 1954. aastal tootmistasandil. (Charlet & Owens, 2010, p. 943)

Eestis oli käibemaksu eelkäijaks läbikäigumaks, mis kehtestati 1932. aastal. Maksu eesmärgiks oli tasakaalustada eelarvet, korraldada eramajandust ja vähendada tööpuudust. Maksuga koormati ettevõtteid, kes pidid tasuma enda käibelt kindla protsendi. Protsent, mida ettevõtjatel tuli tasuda, määrati nende ettevõtluse valdkonna alusel. Maksumäärad jäid 0,5-3,5 protsendi vahele ning maksu tasuti ette ja arvestati eelneva aasta põhjal. (Rahandusministeerium, 2006)

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis kehtestati lisandväärtuse maks 1991. aastal. Maks oli iseloomult küll lisandunud väärtuse maks, kuid seda nimetati siiski käibemaksuks. Otsus maksu kehtestamiseks tehti 10. oktoobril 1990. aastal „Käibemaksuga maksustamise kord“ määrusega ning kehtima hakkas maks 10. jaanuarist 1991. Seadusega kehtestati käibemaks 1. jaanuar 1992 ning maksumääraks oli algselt 7%. Hiljem 1992. aastal oli maksumääraks 10% ning Eesti Vabariigi Rahareformi Komitee Dekreediga nr 35 kehtestati alates 20. juunist 1992. aastast käibemaksumääraks 18%. Kusjuures Käibemaksuseadusesse vastavat muudatust kohe ei tehtud. Hetkel on Eestis rakendunud 20 protsendiline lisandunud väärtuse maks ja 9 protsendiline vähendatud maksumäär. (Rahandusministeerium, 2006)

Euroopa Liidus on liikmesriikidele kehtestatud ka lisandunud väärtuse maksu ülem- ja alammäärad. Liikmesriigid ei tohi rakendada väiksemat kui 13,5 protsendilist lisandunud väärtuse maksu. Lisaks on liikmesriigid leppinud kokku, et nad ei rakenda kõrgemat kui 25 protsendilist lisandunud väärtuse maksu. Erandina on lubatud kasutada vähendatud maksumäära osadele toodetele või teenustele, kuid vähendatud maksumäär ei tohi olla alla 5 protsendi. Eestis on vähendatud lisandunud väärtuse maksuks 9 protsenti ja seda rakendatakse: raamatutele, õppevahendina kasutatavatele töövihikutele, ravimitele, perioodilistele väljaannetele ja majutusteenustele. (European Commission, 2018; Käibemaksuseadus, 2003)

Tarbimismaksu teine liik mida kutsutakse ka käibemaksu erimaksuks on aktsiis. Kui lisandunud väärtuse maks rakendub enamasti kõikidele toodetele ja kaupadele, siis aktsiisiga

maksustatakse vaid kindlaid tootegruppe. Aktsiisimaksu eesmärgiks on kaitsta rahva tervist ja säästa keskkonda.

Aktiisi kategooria toote puhul, tõstab aktiisi lisandumine omakorda lisandunud väärtuse maksu. Lisandunud väärtuse maksu arvutamiseks, liidetakse aktiisisumma toote hinnale ning saadud summale lisatakse juurde käibemaks. Erinevus aktiiside ja käibemaksu kogumise vahel on see, et aktiisi tasub ettevõtja, kes aktiisikaupa toodab või impordib. Sarnaselt käibemaksule tasub aktiisi lõpptarbija toodet ostes, kuid lõpptarbija ei näe lisandunud aktiisi summat. Aktiisi suurust ei kuvata hinna kõrvale ega lõpparvele, nagu seda tehakse käibemaksuga. (Lehis, 2007)

Valitud toodete või teenuste maksustamine aktiisiga kuulub ühtede vanimate maksude hulka maailmas. Sijbren Cnossen toob näitena välja soola aktiisi. Soola aktiis oli keskajal Euroopas kullaauk, sest soola varusid oli vähe ning neid oli lihtne kontrollida. 19. sajandil kaotati Euroopas paljudelt toodetelt aktiis, sest nendelt laekuv tulu ei olnud piisavalt suur. Mitmetele toodetele rakendati aktiisi asemel hoopis müügimaks, mis hakkas maailmas levima 20. sajandi alguses. Sijbren Cnossen Maastrichti Ülikoolist toob välja, et aktiisi sihid on läbi aegade suuresti muutunud. Kui algselt oli aktiisi peamine eesmärk koguda maksutulu riigile, siis tänaseks on aktiisidest saanud keerukas poliitiline vahend. Aktiisi rakendamise loodetakse suurendada riigile laekuvaid tulusid, vähendada tervist kahjustavate toodete tarbimist kui ka maksustada teede kasutamist. (Cnossen, 2005, pp. 3-7)

Aktiisi üheks eesmärgiks on vähendada turul nõudlust. Indrek Saar on enda mikroökonomika loengukonspektis välja toonud, et turg on koht, kus tarbija kohtub tootja või teenuse pakujaga. Turul pakutava panevad paika tarbijad. Tarbijad määravad ära millise toote järgi ja millise hinna suhtes on nõudlus suurem. Toote, mille hind sobib tarbijale ja millele on suur nõudlus, tootmine kasvab. Toode, mille hind on aga tarbija jaoks liiga kõrge, sellele nõudlus väheneb. (Saar, 2010, lk 13) Aktiisidega tõstetakse turul pakutavate toodete hinda, et vähendada nendele toodetele olevat nõudlust. Näitena saab välja tuua sigaretid, turul pakutakse sigarette ja nende järgi on suur nõudlus. Selleks, et sigarettidele ei oleks nii suurt nõudlust, koormatakse toode aktiisiga. Tänu aktiisi lisandumisele hind kallineb ja tarbijatele ei pruugi kõrgem hind enam sobida.

Aktiisiga maksustamisel, nagu kõigil teistel tarbimismaksudel, on alus põhimõtted. Üheks põhimõtteks on neutraalsuse põhimõte. Kauba maksustamisel aktiisiga tuleb kohelda kõiki

aktsiisitoote müüjaid kui ka kauba tootjaid võrdselt. Lisaks neutraalsuse põhimõttele on ka sihtkohamaa printsiip. Sihtkohamaa printsiip tähendab, et aktsiisiga maksustatavat kaupa koormatakse aktsiisiga vaid kaupa tarbitavas riigis. See tähendab, et Eestis ei koormata aktsiisiga kaupa, mida eksporditakse või tagastatakse aktsiis tootelt, mis ei sobi kasutamiseks ning mille hävitamine toimub maksuhalduri kontrolli all. Lisaks ei tohiks diskrimineerida teistes riikides toodetud kaupu. Riik ei tohi aktsiisimääraga soodustada kodumaise kauba tarvitamist. Ehk kokkuvõtvalt peab aktsiis rakenduma kõikidele toodetele võrdsetel alustel, olenemata sellest, kus riigis kaup on toodetud või imporditud. (Lehis, 2007) Lisaks on aktsiiside puhul kasutuses maksevõimelisuse põhimõte. Aktsiisikaubade tarvitamine on levinud, kuid tegu ei ole esmatarbekaupadega. (Elling, kuupäev puudub)

Kauba maksustamisel aktsiisiga prognoositakse lisaks laekuvat maksutulu. Enamjaolt on aktsiisidega koormatud laialt tarvitatavad kaubad, seda sellepärast, et nendelt laekub suurem maksutulu. Vähelevinud kaupade maksustamine ei pruugi tuua piisavat maksutulu ja see omakorda võib muuta aktsiisi haldamise kallimaks, kui on aktsiisilt laekuv tulu. Seetõttu selliste tootegruppide maksustamisest loobutakse. (Elling, kuupäev puudub)

Aktsiisi rakendamine tubakale, alkoholile, kütusele ja mootorsõidukitele on riigi jaoks suure kasumlikkusega maks. Tootegrupid ja tooted, mis kuuluvad aktsiisiga maksustamisele on kergesti kindlaks määratavad. Samuti on antud toodete müügitase kõrge ja aktsiisi kaubaga tegelevaid ettevõtjaid ei ole palju. (Cnossen, 2005, p. 3)

Maaailmas on üks kõige kõrgemini maksustatud tooteks tubakas. Euroopa Liidus on võrreldes teiste riikidega määratud tubakale kõrgeim maksukoormis. Tänu aktsiisile ja sellele omakorda lisanduvale käibemaksule on tubakatootele lisatud maks üle 300 protsendi toote omahinnast. Euroopa Liidus erinevad riikide vahelised tubaka hinnad kordades. Näiteks võttes võrdlusesse tavasigaretite paki hinnad Iirimaa ja Bulgaarias, siis on nendes riikides hinnavahe neljakordne. (Cnossen, 2005, p. 7)

Hetkel kehtib Eestis kaks erinevat aktsiisiseadust. Üheks seaduseks, mis aktsiisimaksu reguleerib on alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus ehk lühidalt ATKEAS, mis hakkas kehtima 1. aprill 2003. ATKEAS nagu nimest tuletada võib, reguleerib alkoholile, tubakale, kütusele ja elektrile rakenduvat aktsiisi. Teiseks seaduseks on Pakendiaktsiisi seadus, mis jõustus 1. märts 1997, seadusega reguleeritakse pakenditele kehtestatud aktsiise. (Lehis, 2007)

Algselt ei koormatud Eestis käibemaksuga tooteid, mida maksustati juba aktsiisiga. Kuid selline käibemaksusoodustus kaotati 1991. aastal. Lisaks soodustati maksustamise alguses Eestis toodetud kaupu. Tubakatoodete puhul oli Eestis valmistatud toodete aktsiisimäär madalam, kui imporditud toodetel, kuni aastani 1995. Eestis toodetud õllele kehtis madalam aktsiisimäär, kui imporditud toodetele, aastani 1997. Osadest aktsiisimaksudest on ka loobutud, enam ei rakendata Eestis aktsiisi karusnahale ja sellest valmistatud toodetele. Lisaks karusnahaaktsiisile on loobutud ka mootorsõidukiaktsiisist, mis koormas kasutatud autode importi Eestisse. (Lehis, 2007)

Hetkel on Eestis aktsiisiga koormatud viis tootegruppi. Aktsiisiga maksustatakse kütust, elektrienergiat, alkoholi, tubakatooteid kui ka pakendeid. Alates 2018. aastast lisandub aktsiisikoormis ka alternatiivsetele tubakatoodetele. Aktsiisimäärad on seaduses määratletud enamasti aine või toote mõõtühiku kohta, ehk kilogrammi, kuupmeetri, liitri, megavatt-tunni või tüki kohta. Erinevalt maksustatakse tubakatoodetest sigarette, sigarillosid ja sigareid. Nende puhul lisandub lisaks fikseeritud aktsiisile väärtuspõhine aktsiis. Sigarettide maksustamise puhul lisandub aktsiisi 69,50 eurot tuhande sigareti kohta, millele lisandub omakorda 30% maksimaalsest jaehinnast, mis on märgitud sigareti pakile. (Maksu- ja Tolliamet, 2018)

Elektroonilises sigaretis kasutatavad vedelikud olid Eestis kuni 2018. aasta jaanuarikuuni aktsiisimaksu vabad. Alates 2018. aastast kehtima hakanud seadusega kehtestas Eesti riik nii elektroonilistes sigarettides kasutatavatele vedelikele kui ka teistele alternatiivsetele tubakatoodetele aktsiisi. Aktsiisi eesmärgiks on maksustada alternatiivseid tubakatooteid samal viisil nagu seda tehakse tavalise tubakaga. Kuna alternatiivsete tubakatoodete populaarsus on kasvav, siis loodetakse aktsiisiga ka piirata nende leviku kasvu ja vähendada populaarsust noorte ja eriti alaealiste seas. Riik loodab kehtima hakanud uue aktsiisiga saada tuluna 6 miljonit eurot aastas. (Leinus, 2015)

Alates 1. jaanuarist 2018 jõustus Eestis elektroonilistes sigarettides kasutatavale täitevedelikule aktsiis. Üleminekuperioodiks määrati kolm kuud ehk 1. jaanuar kuni 31. märts 2018. Üleminekuperiood tähendas seda, et kaupmehed võisid müüa varasemalt aktsiisivabalt soetatud kaupa ilma aktsiisi lisamata, kuid juba 2018. aastal müügiks ostetud kaupadele tuli lisada aktsiis.

Täitevedelikule rakendunud aktsiisimääraks on 0,20 eurot ühe milliliitri kohta. Nikotiini sisaldava täitepudeli maksimaalse suuruse juures moodustab aktsiis toote hinnast 2 eurot.

Kehtestatud aktsiis rakendub võrdselt kõigile täitevedelikele olenemata sellest, kas toode on nikotiini sisaldusega või nikotiinivaba. (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002) Aktsiisi lisandumine toote hinnale tõstab lisaks käibemaksusummat, sest käibemaks arvestatakse toote hinnalt kuhu on lisatud juba ka aktsiis. Kuid toote müügihind ei pruugi tõusta vaid aktsiisi ja käibemaksu võrra. Kauba maaletoojale lisanduvad ka aktsiisilao kulud. Lisaks aktsiisilaos kauba vastuvõtukulu, maksumärkide tellimise kulu, toote ladustamise kulu, aktsiisi kleebise paigaldamise kulu ja kauba väljastamise kulu. Sellised kulutused võivad lõpptarbija jaoks tõsta hinda veelgi rohkem.

Sarnaselt Eestile rakendatakse täitevedelikule aktsiisi Soomes. Aktsiis kehtib nii nikotiini sisaldava kui ka nikotiinita täitevedelikele samas mahus. Soomes rakendub vedelikule 0,30 eurot milliliitri kohta, mis 10 milliliitrise pudeli puhul teeb 3 eurot aktsiisi. Sarnaselt Eestis kehtima hakanud aktsiisiga ei tehta vahet nikotiini sisaldaval ja nikotiinivabal tootel, mõlemale rakendub sama suur aktsiisi koormis. (Finlex, 2016)

Lätis rakendus aktsiis täitevedelikele 1. juulil 2017. aastal. Erinevalt Eestis ja Soomes kasutatavast maksusüsteemist rakendub Lätis nikotiinivabale täitevedelikule madalam maksukoormis kui nikotiini sisaldava toote puhul. Mõlema täitevedeliku tüübi puhul rakendub 0,01 euro suurune aktsiis milliliitri kohta, kuid nikotiinisisaldusega täitevedeliku puhul lisandub veel juurde 0,005 euro suurune lisaaktsiis ühe nikotiini milligrammi kohta milliliitris. (PwC, 2018)

Kui nikotiinivaba 10 milliliitrilisele pudelile lisandub Lätis aktsiisi 0,10 eurot, siis kõige kõrgema lubatud nikotiinisisaldusega vedeliku puhul (20 milligrammi milliliitri kohta) oleks aktsiisi suuruseks 1,11 eurot, mis on 0,89 euro võrra kallim kui Eestis. Kui aga võtta 3 milligrammise nikotiini sisaldusega täitevedelik, siis lisandub Lätis aktsiisi 0,25 eurot, mis võrreldes Eesti maksumääraga on kaheksa korda väiksem. Töö koostaja arvates võib selline maksu erinevus mõjuda negatiivselt Eesti aktsiisi laekumisele ning elavdada piirikaubandust Eesti ja Läti vahel.

2017. aastal laekus tarbimismakse Eesti riigieelarvesse kokku 3,12 miljardi euro ulatuses, mis kogu maksutulust moodustas 44,66%. Aktsiisimaksud moodustasid riigile laekunud maksutuludest 14,30%. Kõige suurem aktsiisi laekumine oli kütuseaktsiisilt, mis moodustas kogu aktsiisitulust 52,75%. Tubakaaktsiis oli laekumiselt kolmandal kohal, moodustades aktsiisitulust 20,40%. (Statistikaamet, 2018)

Tänu sellele, et aktsiisi objektiks on üksikud kaubagrupid, on väga levinud aktsiisist kõrvalehoidumise viisiks salakaubavedu ja illegaalne tootmine. Sellepärast on aktsiisikaupade tollikontroll karmim ning samuti kehtivad selliste kaupade müügi ja hoidmise kohta tavapärasest karmimad reeglid. (Elling, kuupäev puudub)

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et tarbimismaksud on loodud riigieelarve täitmiseks. Lisaks eelarve täitmisele on maksudel ka reguleeriv vorm. Kõige suuremat reguleerivat rolli omab aktsiisimaks. Aktsiisimaksu rakendamise puhul tõstetakse toote hinda maksuga, et vähendada tarbijate huvi toote vastu ja vähendada tarbimist. Euroopa Liidus on hakatud rakendama nõudeid alternatiivsetele tubakatoodetele, et võrdsustada selliseid kaupu klassikaliste tubakatoodetega, vähendada alternatiivsete tubakatoodete tarbimist ja läbi nõuete muuta toodete tarbimist ohutumaks. Ohu kohana selle puhul saab välja tuua, et rakendunud aktsiisimäär loob soodsat pinnast musta turu tekkimiseks kui ka piirikaubanduse elavdamiseks, sest nikotiinivaba vedeliku puhul on Läti ja Eesti aktsiisi summa vahe 1,90 eurot.

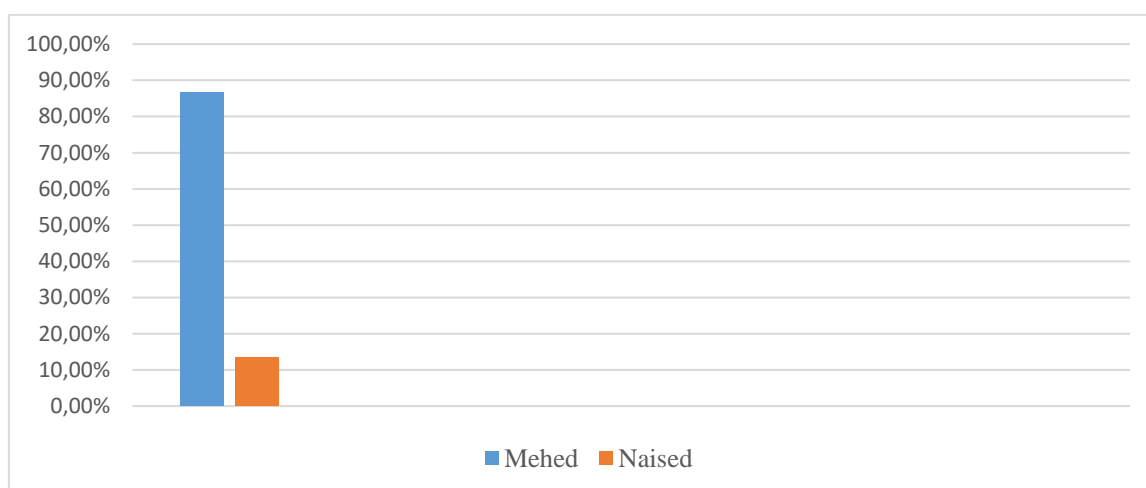
2. TUBAKAVEDELIKU TARBIMINE JA AKTSIISI MÕJU TUBAKATURULE

2.1 Tubakavedeliku tarbimine Eestis

Alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi mõju analüüsimiseks tubakaturule on oluline esmalt uurida Eesti täitevedeliku tarbijatel kujunenud harjumusi. Kuidas muudab aktsiis tarbija käitumist, kui palju ja kui kanget täitevedelikku tarvitatakse ning kui palju on tarbijad toodet ette varunud. Selle välja selgitamiseks viidi läbi ankeetküsitlus. Tarbijate käitumise välja selgitamise järel on võimalik analüüsida kuidas aktsiis võib muuta tarbijate käitumist.

Töö koostaja viis läbi uuringu hindamaks täitevedeliku tarbimise harjumusi. Uuringu tüübiks oli ankeetküsitlus, mis viidi läbi internetikeskkonnas *Google Forms*. Ankeetküsitlus koosnes viieteistkümnest küsimusest. Küsimuste eesmärk oli välja selgitada tarbijate eelistused täitevedeliku kangusele, nende hankimisele, maitsele, täitevedeliku keskmine kulu, olemasolev täitevedeliku varu ja millist seadme tüüpi kasutatakse. (lisa 1)

Ankeetküsitlus oli anonüümne, küsitlust jagati läbi sotsiaalmeedia ja vastajatele piiranguid ei seatud. Kokku oli vastajaid 112, kellest naissoost isikuid olid kõigest 15. Ankeetküsitluse ajaliseks perioodiks oli 20. märts kuni 8. aprill 2018.

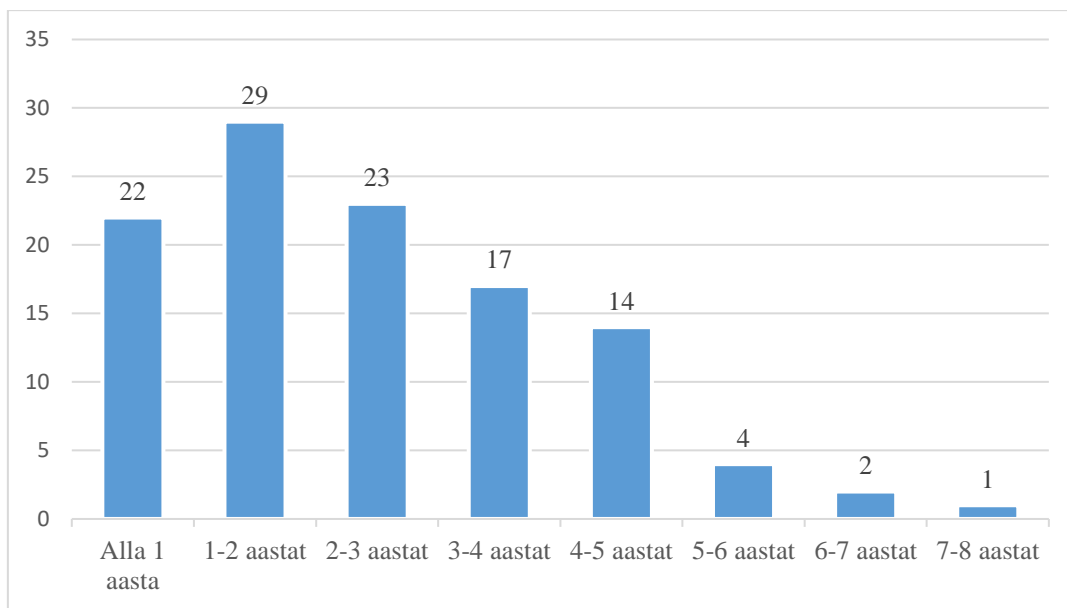

Joonis 1. Vastajate sooline jaotus (protsent) (autori koostatud)

Uuringu esimeseks eesmärgiks oli saada ülevaade, milline on keskmine täitevedeliku tarvitaja. Eesmärgi täitmiseks küsiti ankeetküsitluses osalejate sugu ja vanust. Ankeetküsitluses osalenutest 86,6% olid mehed ja 13,4% naised. (vt joonis 1) Vanuse kategooriad olid kuni 18-aastased ja sellest edasi oli iga vahemiku sammu suuruseks 5 aastat. Kogu vastanutest moodustas populaarseima vanusegrupi 19-23 eluaastat ehk 38,4%. Teiseks suurimaks vanusegrupiks olid 24-28 eluaastat, kes kokku moodustasid 23,2%. Kolmanda suurima vanuse kategooria vastanute seast moodustasid kuni 18-aastased isikud ehk 10,7% vastanutest. Kõige vanem vastaja oli vastamise hetkel 59-63 eluaastane. Saadud vastuste põhjal saab järeldada, et keskmine küsitlusele vastaja on meessoost isik, kelle vanus jääb 24-28 eluaasta vahele.

Töö koostaja esitas vastajatele küsimuse kuu keskmise netosissetuleku kohta ehk kui suure sissetulekuga saavad tarvitajad igakuiselt arvestada. Küsimuse eesmärgiks oli määratleda milline on keskmine elektroonilise sigareti tarvitaja majanduslik tase. Netosissetuleku küsimusele vastasid kõigist ankeetküsitluses osalejatest 97,3%. Kõikidest vastanutest saavad 40,4% arvestada keskmiselt 500 kuni 1000 euro suuruse sissetulekuga. Teine suurim grupp kuhu kuulus 34 vastajat, saab igakuiselt arvestada keskmiselt kuni 500 euro suuruse sissetulekuga. Ülejäänud 28,70% osalejatest saavad arvestada keskmise sissetulekuna vähemalt 1001 euro suuruse netosissetulekuga. Kaks inimest vastas, et saavad arvestada 2500 euro suuruse, kuid mitte suurema kui 3000 euro suuruse sissetulekuga. Kõigi ankeetküsimusele vastanute põhjal on keskmine igakuine netosissetulek elektroonilise sigareti tarvitajal vahemikus 501-1000 eurot.

Ankeetküsitluse teise osa eesmärgiks oli saada ülevaade kui kaua on vastajad tarvitanud elektroonilist sigaretti ja millised harjumused on neil selle aja jooksul välja kujunenud. Töö koostaja uuris millist seadme tüüpi tarvitajad kasutavad, kui kanget täitevedelikku eelistatakse ja kui palju täitevedelikku tarvitajatel päevas kulub.

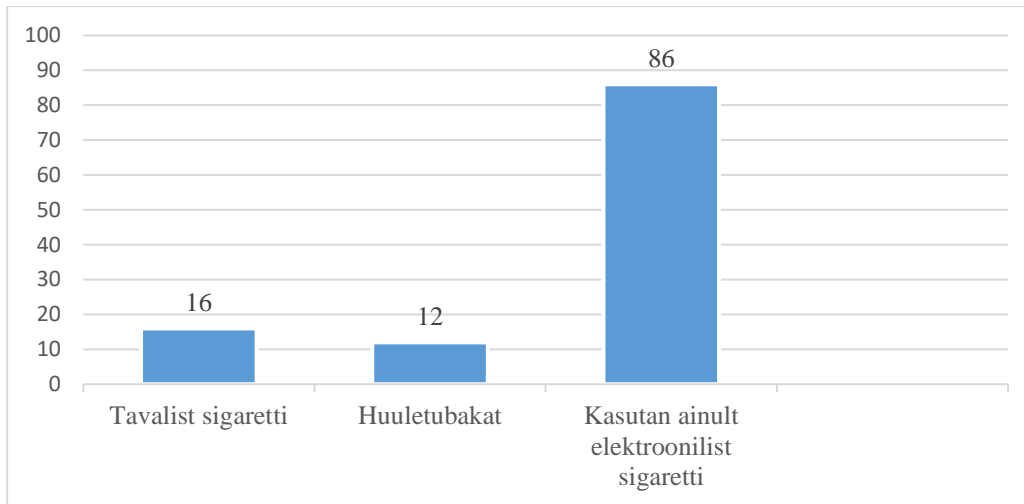

Joonis 1.1 Elektroonilise sigareti tarvitamise aeg (vastanute arv) (autori koostatud)

Jooniselt nähtub, et vastanutest 18,8% ehk 21 inimest on tarvitanud elektroonilist sigaretti üle nelja aasta. Kõige pikaajalisemalt on ankeetküsitlusest osavõtnud isik kasutanud elektroonilist sigaretti üle seitsme aasta. Vastanutest 45,5% on tarvitanud sigaretti alla kahe aasta. Alla ühe aastase kasutusega tarbijaid oli üks inimene vähem kui kahe kuni kolme aastase staažiga tarbijaid ehk 22 vastajat. Töö koostaja järeldab, et elektroonilist sigaretti stabiilselt tarvitama hakanud tarbija jääb seadet kasutama aastateks. Tarvitajate hulga kasvule viitab töö koostaja arvates see, et 19,6% ankeetküsitluses osalenutest on tarvitanud elektroonilist sigaretti alla ühe aasta.

Kõige populaarsemaks elektroonilise sigareti seadme tüübiks vastanute seas oli *mod*. *Mod* tüüpi sigaretti eelistas kokku 105 inimest, mis kõigist vastanutest moodustas 94,60%. Lisaks kasutasid vastajatest 5,40% eGO tüüpi seadmeid.

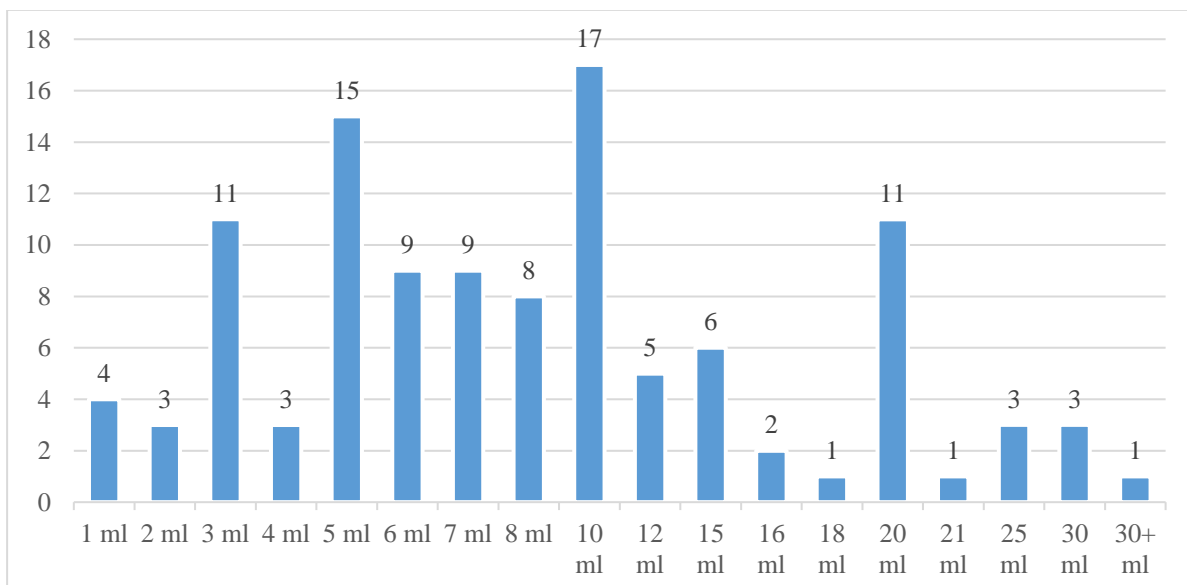
Töö koostaja uuris osalejatelt, kas vastajad kasutavad lisaks elektroonilisele sigaretile teisi tubakatooteid. Jooniselt nähtub, et ankeetküsitluses 24,11% osalejatest tunnistasid, et tarvitavad lisaks elektroonilisele sigaretile ka teisi tubakatooteid. Kõige populaarsem tubakatoode, mida osalejad tarvitavad, on tavaline sigaret, seda kasutab 16 inimest vastanutest. Teiseks tubakatooteks, mida vastajad lisaks tarvitavad on huuletubakas, mida kasutab 12 inimest. Kaks küsitluses osalejat tarvitasid lisaks elektroonilisele sigaretile nii huuletubakat kui ka tavalist sigaretti. (vt joonis 2) Töö koostaja näeb positiivsena, et 75,70% küsitluses osalenud inimestest tarvitavad vaid elektroonilist sigaretti.

Joonis 2. Vastajate jaotus tubakatoodete liikide lõikes (vastanute arv) (autori koostatud)

Töö koostaja hinnangul võib tekkida ohu koht selles, et alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi rakendumine tõstab täitevedeliku hinna kõrgemaks kui seda on sigarettide või huuletubaka hind. Selline hinna tõus võib panna tarvitajad kasutama hoopis tubakatooteid, mis on tervisele kahjulikumad, kuid säästavad raha.

Täitevedeliku kangused mida kõige enam tarvitatakse on kuni 6 milligrammi nikotiini milliliitri kohta. Vastanutest 9% ehk 10 inimest tarvitab suurema kui 6 milligrammise nikotiinisaldusega täitevedelikku. Kõige suurema nikotiinisaldusega täitevedelikku mida vastajad kasutasid oli 13-18 milligrammise sisaldusega milliliitri kohta ning seda tarvitab ainult kaks inimest.

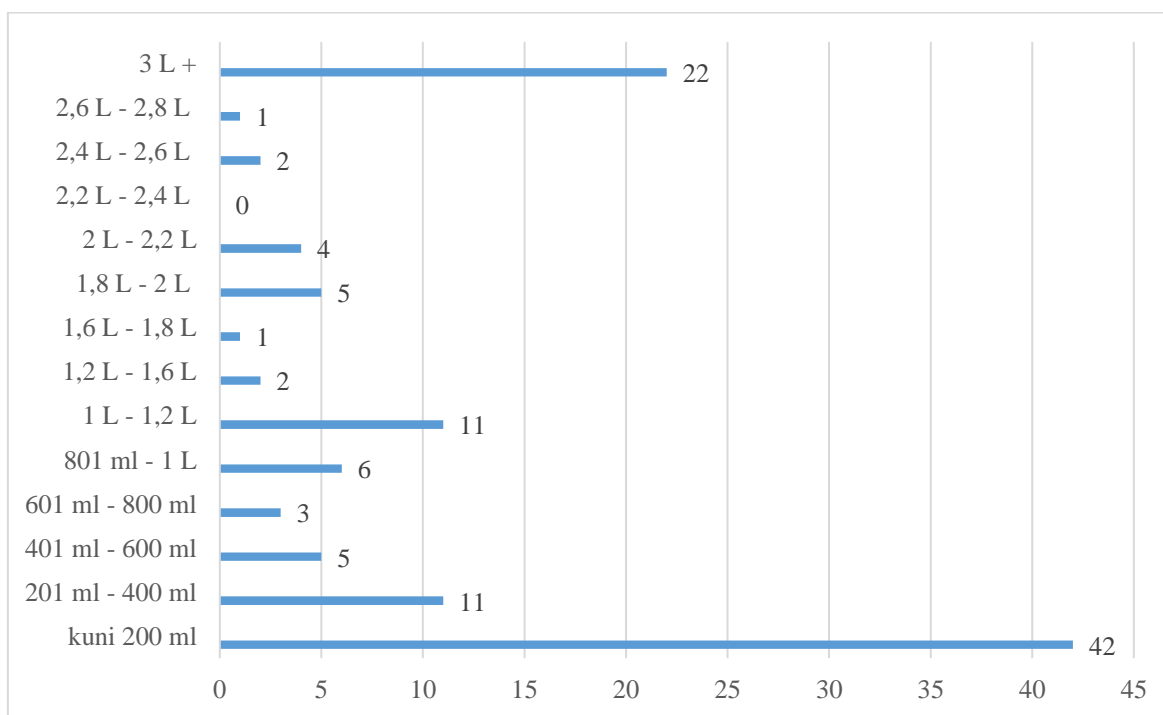

Joonis 3. Vastajate täitevedeliku keskmine tarvitamine päevas (milliliitrites) (autori koostatud)

Jooniselt 3 nähtub, et ankeetküsitlusest osa võtnud isikud tarvitavad keskmiselt 10 milliliitrit täitevedelikku päevas. Vastanutest 13,40% tarvitab päevas 5 milliliitrit täitevedelikku. Alla 5 milliliitri tarvitab päevas 17,50% vastajatest. Saadud keskmisest päevas tarvitatavast vedelikust oli rohkem tarvitajaid 29,46% ning seal juures 19 inimest tarvitab päevas 20 milliliitrit või rohkem. Selleks, et teada saada kui kauaks keskmiselt vastajatel jätkub kodus olevatest täitevedelikkudest, uuris töö koostaja, kui palju on vastanutel kodus valmis vedelikku küsitluse toimumise ajal.

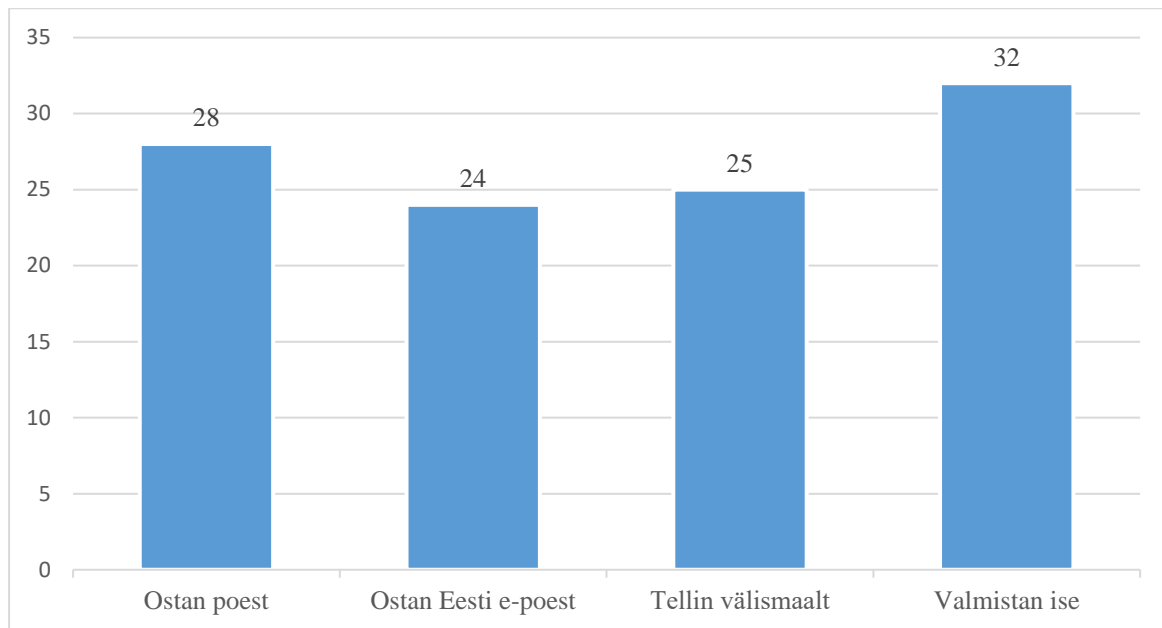
Jooniselt 4 nähtub, et keskmiselt on varude suuruseks 1-1,2 liitrit, millest keskmise tarbimise korral jätkuks 100-120 päevaks. Suurima grupi moodustasid vastajad, kes omavad kuni 200 milliliitrit täitevedeliku varu. Selle rühma osakaal kogu vastanutest moodustas 37,8%. Vastajatest 18,90% omab täitevedeliku varusid üle kolme liitri, kui tarbija kasutab keskmiselt 10 ml päevas, siis jätkuks sellest vähemalt 300 päevaks. Lisaks töid vastajad välja ka selle, et omavad varusid aastaks või lausa mitmeks. Ankeetküsitluses oli üheks küsimuseks auruti soetamine.

Joonis 4. Vastajate valmis täitevedeliku varud, milliliitrites (vastanute arv) (autori koostatud)

Jooniselt 5 nähtub, et 29% isikutest, kes küsitluses osales, valmistab enda seadmes kasutatava auruti ise. Aastast 2016 on keelatud tubakatoodetega seonduvate osade ja

tarvikute soetamine kaugmüügi vahendusel. Keelust hoolimata soetab osalejatest 25 seadmes kasutatavad aurutid kaugmüügi vahendusel.

Joonis 5. Vastajate auruti soetamine (vastanute arv) (autori koostatud)

Riigikogu on kinnitanud Tubakaseaduse muudatuse, mis jõustub 1. juunist aastal 2019. Seaduse muudatus keelustab kõik täitevedeliku maitseid peale tubaka. Antud seaduse muudatuse valguses uuris töö koostaja, kas elektroonilise sigareti tarvitajate jaoks on täitevedeliku maitse oluline. Kogu vastajatest oli täitevedeliku maitse oluline 95,5%-ile. Ainult viis isikut vastas, et neile vedeliku maitse oluline ei ole.

Kokkuvõtvalt selgus, et keskmine ankeetküsitluses osalenud isik on meessoost vanuses 24-28 eluaastat. Vastanud tarvitavad keskmiselt 10 milliliitrit täitevedelikku päevas ja vedeliku kangus jääb kolme kuni kuue milligrammi juurde milliliitri kohta. Uurimuse käigus ilmnas, et tarbijad omavad kodus varusid mida jätkub pikemaks ajaks. Seaduse keelust olenemata tellitakse elektroonilise sigareti osasid välismaalt. Ohu koht musta turu levikuks võib süveneda, kui jõustub seadus, mis keelab müüa maitsestatud täitevedelikke, sest suuremale osale vastajatest oli kasutatava täitevedeliku maitse oluline. Töö koostaja on arvamisel, et elektroonilise sigareti turg on Eestis kasvanud laialdaseks ning rakendunud aktsiisi tõttu on vajalik analüüsida alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi mõju tarbija käitumisele.

2.2 Aktsiisi mõju täitevedeliku tarvitaja käitumisele

Alternatiivsete tubakatoodete aktsiisiga kaasnevate mõjude hindamiseks on oluline esmalt pöörata tähelepanu Eesti alternatiivsete tubakatoodete turule. Turu analüüsimise eesmärgil tuuakse välja täitevedeliku hinnad müügikohtade lõikes ja analüüsitakse aktsiisi hinna mõju toodetele. Tuuakse välja vastajate käitumisharjumuste muutus aktsiisi rakendumise tõttu ning lisaks selgitatakse välja elektroonilise sigareti tarvitamise seos tervise paranemisega.

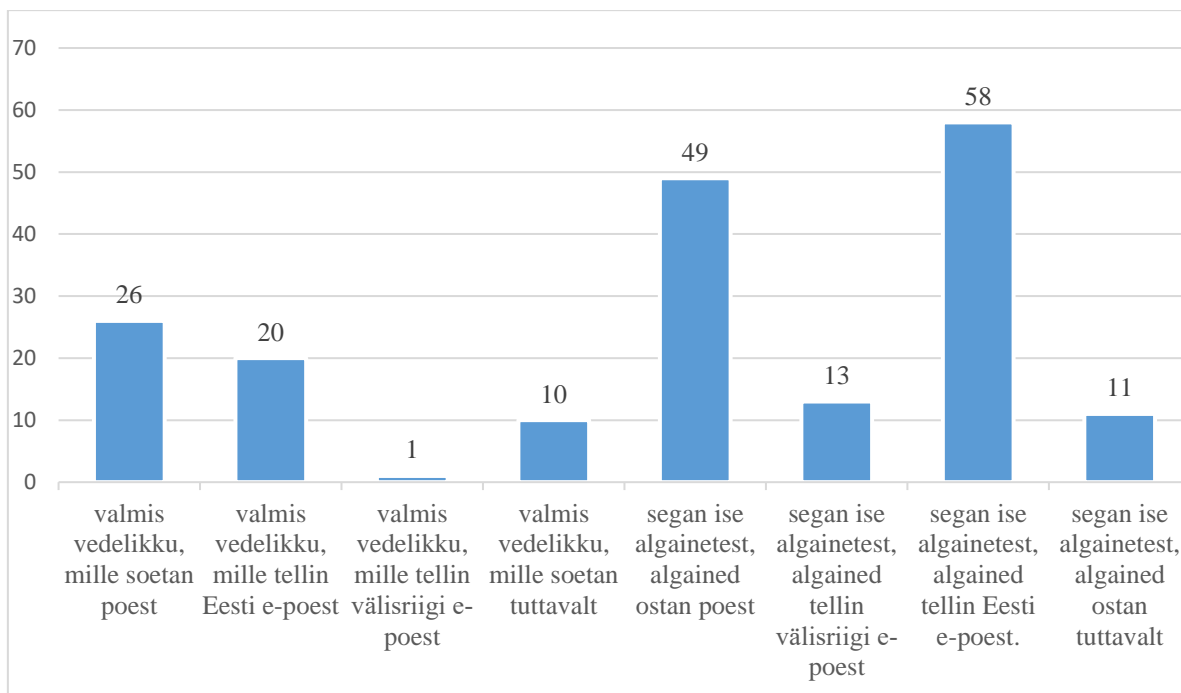
Töö koostaja võttis vaatluse alla „*Liqua Elements*“-i 10 milliliitri nikotiini sisaldusega vedeliku hinna muutuse seoses aktsiisi rakendumisega tootele (vt tabel). Jälgitava toote valikul lähtus töö koostaja selle kättesaadavusest. „*Liqua Elements*“ on müügil spetsiaalsetes elektroonilisi sigarette ja täitevedelikke müüvates kauplustes, e-poes, kioskites kui ka kütusetanklates. Alates 1. aprill 2018 ei tohi enam müüa aktsiisivabalt elektroonilises sigaretis kasutatavaid vedelikke.

Tabel 1. Täitevedeliku hinnad poodide lõikes (eurodes) (Levia OÜ, Circle K Eesti AS, R-Kiosk Eesti AS, Elgery Group OÜ, Nicorex Baltic OÜ; autori koostatud)

Pood	Hind enne aktsiisi lisandumist (Liqua nikotiini sisaldusega 10 ml täitevedelik)	Hind peale aktsiisi lisandumist (Liqua nikotiini sisaldusega 10 ml täitevedelik)	Hinnatõus (protsentides)
Levia OÜ	5,99	7,99	33,39%
Circle K Eesti AS	5,90	10,90	84,75%
R-Kiosk Eesti AS	6,80	9,30	36,76%
Elgery Group OÜ	5,89	8,95	51,95%
Nicorex Baltic OÜ	5,50	8,50	60%

Tabelist nähtub, et enne aktsiisi lisandumist täitevedelikule oli „*Liqua Elements*“-i keskmiseks hinnaks vaadeldud müügikohtades 6,02 eurot. Aktsiisi koormus, mis vaadeldavale tootele rakendus on 2 eurot. Lisaks aktsiisile tõstab toote hinda ka käibemaks,

mille suurus arvutatakse pärast aktsiisi lisamist hinnale ehk 2 eurose aktsiisi puhul lisandub 0,40 euro suurune käibemaks. Seega peaks toote hinnale lisanduma vähemalt 2,40 euro suurune hinnatõus ja vaadeldavate poodide puhul peaks keskmiseks hinnaks kujunema 8,42 eurot. Keskmise hinnatõus soses aktsiisi rakendumisega vaadeldavale tootele oli 3,11 eurot, seega tõusis hind 51,66%. Jälgitava toote kõige väiksem hinnatõus toimus Levia OÜ kaupluses. Analüüsitava müügikohas ei tõstnud rakendunud aktsiis täies ulatuses toote hinda. Töö koostaja hinnangul oleks pidanud toote hind koos rakendunud aktsiisi ja käibemaksuga tõusma vähemalt 8,39 euroni. Sellest järeldub, et müügikoht või tema varustaja on võtnud osa maksukoormusest enda kanda ja hinna muutus lõpptarbija jaoks ei ole nii suur. Kõige suurem hinnatõus toimus Circle K Eesti AS müügikohas, kus toote hind tõusis 84,75% võrreldes eelneva hinnaga. Circle K Eesti AS müügikohas lisandus lisaks aktsiisile ja käibemaksule tootele juurde ligikaudu 2 eurot. Kui toote hinnale oleks lisandunud vaid aktsiis ja käibemaks, siis toote hinnaks oleks kujunenud $[(5,90\text{€}/1,20+2.00\text{€})\cdot 1,20]$ 8,30 eurot. Sarnaselt Circle K Eesti AS-ile on kõigis teistes kauplustes, välja arvatud Levia OÜ-s, hind tõusnud enam kui vaid aktsiisi ja sellele lisanduva käibemaksu võrra. Kõige väiksem hinnatõus toimus R-Kiosk Eesti AS müügikohas, kus hind tõusis lisaks aktsiisile 0,10 euro võrra. Töö autori arvates võis R-kioski müügikohas väiksemat hinnatõusu võimaldada see, et antud kaupluses oli toote hind enne aktsiisiga maksustamist võrreldes teiste poodidega kõrgem. Üle 50%-line hinnatõus võib luua soodsa võimaluse musta turu tekkeks. Tarbija, kes ei saa majanduslikult enam toodet endale lubada, kuid siiski ei soovi lõpetada tarvitamist, võib hakata soetama toodet mustalt turult või välisriigist. (vt tabel 1)

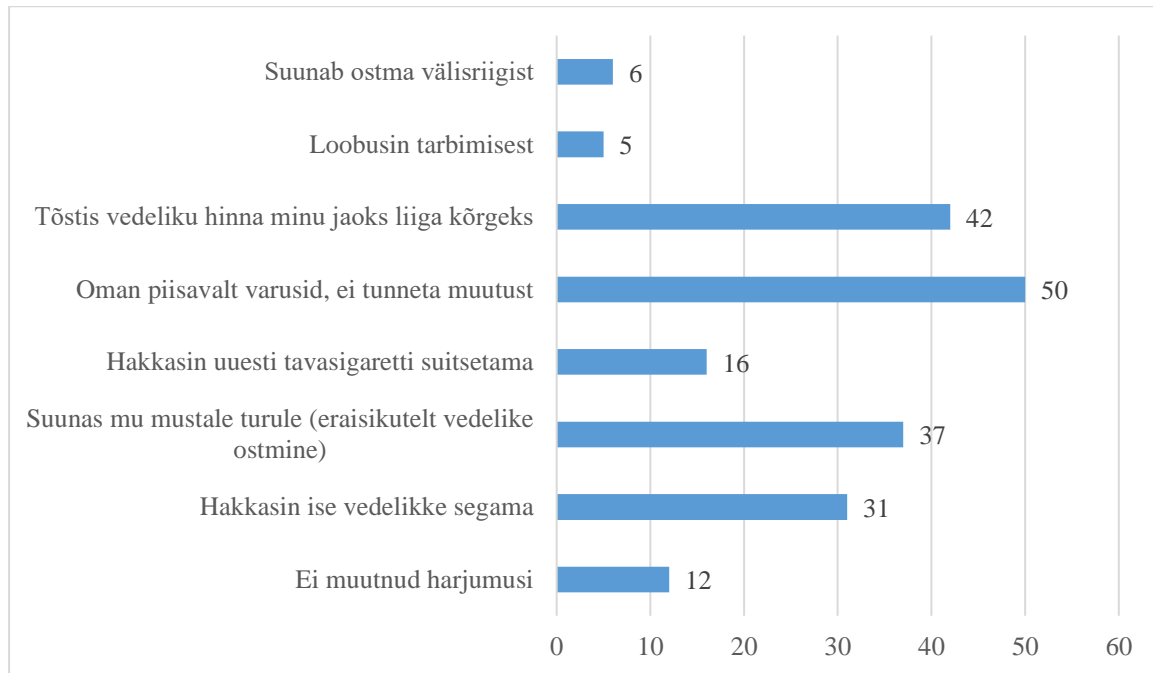
Joonis 6. Vastajate harjumused täitevedeliku kasutamisel (vastanute arv) (autori koostatud)

Konkreetselt täitevedeliku kasutamise küsimusele said vastajad valida mitut varianti. Jooniselt nähtub, et pooled vastanutest valmistavad enda poolt tarbitava vedeliku ise ning teine pool tarbijatest kasutab valmis vedelikke. Keskmise pudeli suurus mida valmis vedeliku puhul soetatakse on 30 milliliitri suurune. Täitepudelit, mille suurus on 10 milliliitrit soetavad vastanud inimestest 22.

Vastajatest 51,4% teeb endale ise algainetest sobiliku täitevedeliku, mille soetab Eesti e-poodidest ning 44,1% isetegijatest soetavad vajalikud ained tavalisest elektroonilise sigareti poest. Välisriigi e-poest ostab valmis vedelikku vaid üks inimene ning baase 14 inimest. Lisaks soetavad elektroonilise sigareti tarvitajad täitevedelikke tuttavatelt. Tuttavatelt ostab valmis vedelikke 7% ehk 10 inimest ja 11 inimest ostab algaineid, et segada ise vedelik. Analüüsist selgub, et küsitluse hetkel tarvitas 7% vastanutest täitevedelikku, mille oli soetanud mõnelt tuttavalt ehk mustalt turult. (vt joonis 6) Töö koostaja peab seda riskiteguriks, sest aktsiisiga kaasnev hinnatõus võib viia veelgi rohkem inimesi otsima soodsamat võimalust soetada täitevedelikke mustalt turult. Kuna toote kvaliteet, mida mustal turul müüakse ei ole testitud, võivad sellega kaasneda terviseriskid tarvitajale.

Töö koostaja ei eeldanud, et algaineid isesegamiseks kui ka valmis vedelikke tellitakse kaugmüügi vahendusel välismaalt. Tulenevalt Tubakaseaduse § 31² on keelatud Eestisse

toimetada kaugmüügi teel tubakatooteid või sellega seonduvaid tooteid, elektrooniline sigaret ja sigareti osad on tubakatootega seonduvad tooted (Tubakaseadus, 2005).

Joonis 7. Vastajate käitumisharjumused pärast aktsiisi rakendumist täitevedelikele (vastanute arv) (autori koostatud)

Ankeetküsitluses osalenutelt uuriti, kas nende käitumisharjumused on muutunud pärast aktsiisi rakendumist täitevedelikele. Jooniselt nähtub, et vastanutest 50 tunnistas, et omavad piisavalt varusi ning ei tunneta hetkel, et aktsiisi rakendumine oleks mõjutanud nende tarvitamist. Suurenes ka ise vedelikke segavate inimeste osakaal. Ankeetküsitluses osalenutest 31 hakkas ise segama enda tarbeks täitevedelikku. Vaid kaheteistkümne küsitletud inimese jaoks ei muutunud tarbimisharjumused. Kõigist vastanutest tunnistas 37,50%, et täitevedeliku hind tõusis nende jaoks liiga kõrgeks, et neid edaspidi tarvitada. (vt joonis 7)

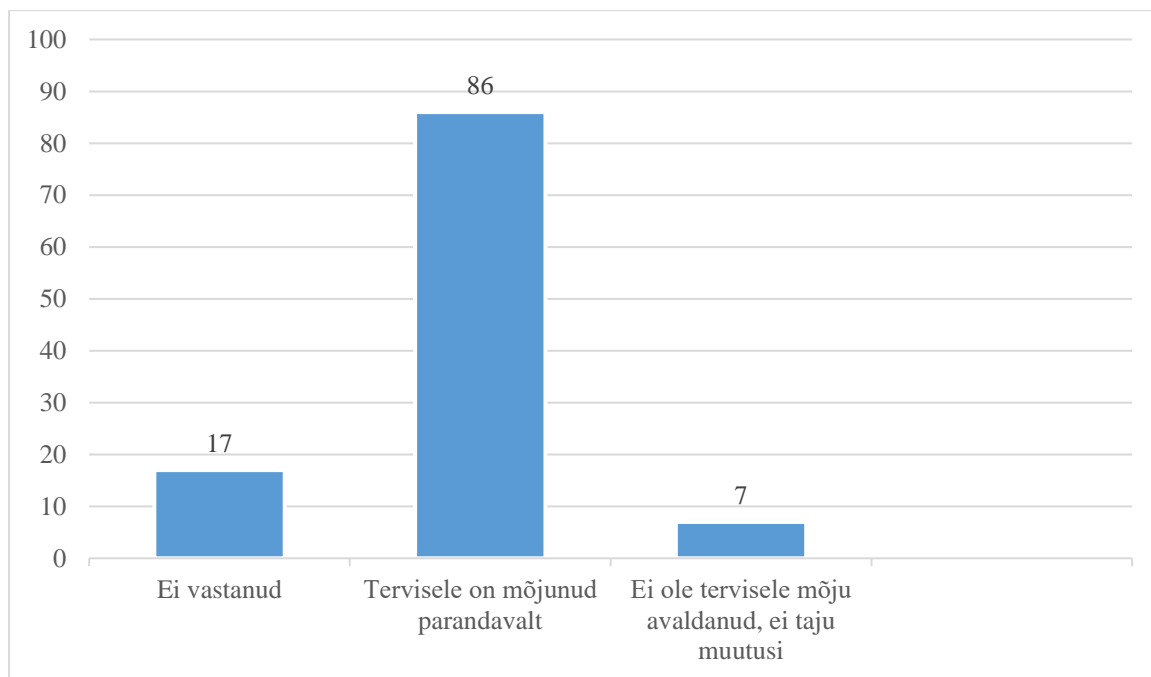
Aktsiisi rakendumise kõige negatiivsema küljena toob töö koostaja välja selle, et 16 inimest, kes ankeetküsitluses osalesid vastasid, et hakkavad uuesti tarvitama tubakatooteid. Selline käitumine on majanduslikust vaatenurgast realistlik, sest sigareti paki hind on ligikaudu kaks korda odavam kui aktsiisiga koormatud täitevedeliku pudel. Kõige positiivsemat mõju avaldas aktsiisi tõus vaid viiele inimesele. Isikud, keda aktsiis positiivselt mõjutas loobusid elektroonilise sigareti tarvitamisest pärast aktsiisi jõustumist. (vt joonis 7)

Ankeetküsitluse vastuseid analüüsid ilmnes, et aktsiisi jõustumine suurendas nõudlust mustal turul. Vastajatest 37 inimest tunnistasid, et hakkavad võimalusel soetama täitevedelike mustalt turult. (vt joonis 7) Töö koostaja arvates on mustalt turult soetamisel oht tarvitajate tervisele. Müüdavatel täitevedelikel puuduvad turvalisuse nõuded ja tarvitaja ei saa olla kindel toote koostises ega ka kvaliteedis.

Lisaks musta turu osakaalu suurenemisele tõuseb ankeetküsitluse vastuste põhjal ka piirikaubandus. Kõigist 112 osalenutest arvavad kuus, et hakkavad soetama kasutatavat täitevedelikku välisriigist. Viis neist tõi välja Lätist soetamise ja üks tarvitaja Venemaalt kauba soetamise. Lätist ostetava madala nikotiini sisaldusega täitevedeliku hinnas oleva aktsiisi summa vahe on kaheksa kordne. (vt joonis 7)

Selleks, et mõista kui kerge on leida mustalt turult täitevedeliku pakkujat, korraldas töö koostaja eksperimendi. Eksperimendi sisuks oli vaadelda kui kiiresti on võimalik leida mõni elektroonilise sigareti täitevedeliku pakkuja, kes müüks toodet aktsiisivabalt. Eksperiment viidi läbi sotsiaalmeedia *Facebook* vahendusel ja otsinguks kasutati sõnu: *vape, e-vedelik, vedelikud, nikotiin*.

Esimese otsingusõnaga tuli välja viis kasutajat, kes reklaamivad ennast kui müüjat. Esimene inimene, kes privaatses vestluses vastas ja saatis hinnakirja, reageeris 4 minutit peale eksperimendi algust. Nikotiiniga vedelike mida müüad pakkusid olid ka kangemad kui 20 milligrammi milliliitri kohta. Kõige suurema nikotiini sisaldusega vedelik mida pakuti oli 100 milligrammi milliliitri kohta ja sellise 100 milliliitrise toote eest sooviti saada 50 eurot. Kui osta ametlikust poest maksimaalse nikotiiniga vedeliku siis tuleks seda soetada 500 milliliitrit. 500 milliliitri täitevedelikule lisanduv aktsiisi väärtus on aga 200€ millele maksuna tuleks veel ka lisada käibemaks. Kokku ilmnes 13 kasutajat ja ajaliselt kulus kokku 10,5 minutit. Eksperimendi põhjal saab eeldada, et mustalt turult vedeliku soetamine on lihtne ja kontakti saavutamine müüjaga on kiire.

Joonis 8. Elektroonilise sigareti tarvitamise seos tervise paranemisega (vastanute arv) (autori koostatud)

Ankeetküsitluse viimaseks osaks oli uurida, kas osalejad on tundnud muutusi enda tervisele, kui nad asendasid tubaka tarvitamise elektroonilise sigaretiga. Ankeetküsitluses osalenutest 76,79% tunneb, et üldine tervis on paranenud peale üleminekut tubakasuitsult elektroonilisele sigaretile. Vastanutest 37 isikut, kes on tajunud tervise paranemist, tõid positiivse mõjuna välja, et tajuvad suuremat vastupidavust füüsilisel pingutusel. Toodi välja, et tõusnud on vastupidavus joostes, peale füüsilist aktiivsust tajutakse kiiremat taastumist ning treppidest liikumine on muutunud kergemaks. Vähenenud on suitsetajale omane kõha ning 19 inimest tunnistas, et iga hommikused kõhahood on kadunud. Lisaks vastasid inimesed, et nad ei ole enam nii vastuvõtlikud viirushaigustele kui varem. Kõige positiivsema muutusena, töö koostaja arvates, oli ühe astmahaige vastus. Vastaja ei vajanud peale tubakasuitsu asendamist elektroonilise sigaretiga enam inhalaatorit, muutus ei pruugi olla tulnud ilmingimata just elektroonilise sigareti kasutusest. Lisaks toodi positiivse muutusena välja maitse- ja lõhnataju paremat tundmist, vastanutest 22 inimest tundis maitsetaju paranemist ja 19 lõhnataju paranemist. Toodi välja ka, et tänu elektroonilisele sigaretile on suitsetamisest loobumine olnud kergem ning nikotiinist kavatsetakse loobuda täielikult. Tubakasuitsu asendamisel elektroonilise sigaretiga ei tajunud muutusi tervises seitse osalejat, mis protsentuaalses osakaalus moodustas 6,25%. (vt joonis 8)

Töö koostaja tajus ka ise positiivseid muutusi, paranesid maitsetajud kui ka suurenes füüsiline võimekus. Ankeetküsitluses osalenutest ei tunnetanud mitte ükski vastaja pärast tubakasuitsu asendamist elektroonilise sigareti negatiivset mõju tervisele. Küsitluses osalenutest jättis tervise paranemise küsimusele vastamata 16,96% osalenutest.

Ankeetküsitluses osalenutest ei tunnetanud ükski vastaja, et nende tervis oleks kuidagi halvenenud. 76,80% küsitluses osalenutest tundis, et nende tervis on paranenud pärast tavasigaretist loobumist. Vastajad tundsid, et paranenud on lõhna- kui ka maitsetaju, suurenenud on füüsiline võimekus ning vähenenud või kadunud on nii nimetatud suitsetaja köha.

Lähtuvalt teostatud uuringust soovivad töö koostaja maksustada erinevalt nikotiini kanguse järgi täitevedelikud. Sellega seonduvalt soodustatakse tarvitajat nikotiini vähendamaks. Lisaks soovatakse maksustada vaid valmis täitevedelikud ja baasvedelikud, ehk vabastada aktsiisist toidumaitsestajad, mis hetkel tekitavad aktsiisi neutraalsuses konflikti.

Kokkuvõtvalt selgus, et täitevedelikule rakendunud aktsiis tõstis kauplustes müüdava täitevedeliku hinda 51%, mis töö koostaja arvates suurendab ohtu musta turu kasvamiseks. Ankeetküsitluse vastuseid analüüsid selgus, et must turg eksisteerib ka täna ning hetkel soetab tarvitataavaid valmisvedelikke või algaineid vastanutest 21. Aktsiisi tagajärjel toimunud hinnatõus viib mustalt turult täitevedelikke või algaineid soetama osalenutest hinnanguliselt 37 inimest. Samuti tõi kuus vastajat välja piirikaubanduse, sest Lätis rakendatud aktsiis on madalam ning tarbijad hakkavad seda teed mööda soetama tarvitatavat täitevedelikku. Kõige levinum riik, mida piirikaubanduse all välja toodi oli Läti, kuid ühel juhul ka Venemaa. Aktsiisi rakendamise kõige negatiivsema poolena leidis töö koostaja, et 16 osalejat tõid välja selle, et hakati uuesti tarvitama tavasigarette. Elektroonilise sigareti kasutusele võtmisega ja tubakasuitsust loobumisel on vastajad tunnetanud positiivseid muutuseid tervisele.

KOKKUVÕTE

Maksudelt laekunud tulu on riigi üheks peamiseks sissetulekuallikaks. Aktsiisid on mõeldud kindlate kaubagruppide maksustamiseks, et vähendada kaubagrupi toodete tarbimist. Sellistesse maksustamise gruppidesse kuuluvad tooted, mille tarbimine võib kahjustada loodust või inimese enda tervist.

Euroopa Liit on seadnud direktiivi, millega tuleb võrdsustada alternatiivsed tubakatooted tavasigaretiga. 1. jaanuar 2018. aastal jõustus alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, mis kehtestas aktsiisi alternatiivsetele tubakatoodetele, sealhulgas ka tubakavedelikule. Seetõttu on aktuaalne uurida aktsiisi mõju elektroonilise sigareti tarbija käitumisele.

Lõputöös püstitatud probleem sai lahendatud. Ilmnes, et seoses tubakavedeliku hinna järsu tõusuga pöördub üks osa elektroonilise sigareti tarvitajatest uuesti klassikalise sigareti juurde. Lisaks tõid uuringus osalejad välja, et kavatsevad edaspidi soetada täitevedelikke mustalt turult. Lõputöö eesmärk täideti läbi uurimisülesannete.

Esiteks anti ülevaade elektroonilisest sigaretist ja täitevedelikust. Klassikaliste tubaka tarvitamise meetoditele on lisaks välja töötatud alternatiivsed võimalused. Üheks alternatiivseks tubakatooteks on elektrooniline sigaret, mis täidetakse spetsiaalse täitevedelikuga. Täitevedelik on segu taimsetest õlidest, maitsestajast ja võib sisaldada ka nikotiini. Alternatiivsetel tubakatoodetel on meeldivam aroom ning lisaks on mitmed teadlased viinud läbi uuringuid, mis tõestavad, et elektrooniline sigaret on ohutum kui tavaline sigaret.

Teiseks anti ülevaade tarbimismaksudest ja analüüsiti rakendunud alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi. Tarbimismaksud on loodud riigieelarve täitmiseks kui ka tarbija käitumise reguleerimiseks. Kõige suurem reguleeriv maks on aktsiis, mis koormab loodust või tervist kahjustavaid tootegruppe. Aastast 2018 lisandus aktsiisiga maksustavate toodete hulka ka elektroonilise sigareti täitevedelik. Eestis rakendunud aktsiis on kõrgem kui seda on Lätis ja Eestis maksustatakse võrdselt nikotiini sisaldavaid ja nikotiinita täitevedelikke. Lisaks ilmnes, et rakendunud aktsiis ei jälgi neutraalsuse printsiipi.

Kolmandaks selgitati välja tubakavedeliku tarbimise harjumus küsitluses osalenute seas. Keskmiselt kulub tarvitajal täitevedelikku päevas 10 milliliitrit. Vedeliku nikotiini sisaldus, mida tarbijad eelistavad on kolm kuni kuus milligrammi nikotiini milliliitri kohta. Tarvitajad omavad ka pikaajalisi varusid, keskmiselt jätkuks varudest vähemalt 100 päevaks. Ilmnes, et 2019. aastal rakenduv seaduse muudatus keelab müüa maitsestatud tubakavedelikke, kuid uuringus osalejad tõid esile, et neile on tarvitatava vedeliku maitse oluline. Selline muudatus soodustab musta turu suurenemist.

Neljandaks analüüsiti aktsiisi mõju täitevedeliku tarvitaja käitumisele Eestis. Ilmnes, et aktsiisi lisandumine tõstis märkimisväärselt täitevedeliku hinda. Küsitlusele vastajad tõdesid, et otsivad edaspidi välismaalt või mustalt turult odavamaid võimalusi täitevedeliku saamiseks. Lisaks tõdesid osad vastajad, et on suundunud klassikalise sigareti tarvitamise juurde. Uuringu käigus ilmnes, et tarvitajad on tajunud positiivset mõju enda tervisele pärast tubakasuitsu asendamist elektroonilise sigaretiga.

Teostatud uuringu põhjal tehakse ettepanek maksustada madalama nikotiini sisaldusega täitevedelik väiksema aktsiisimääraga, et soodustada tarbijate nikotiini koguse vähendamist.

Edaspidi soovitatakse analüüsida rakendunud aktsiisi konflikti neutraalsuse põhimõttega.

SUMMARY

Revenue that comes from taxes is one of the main incomes for the countries. Excise duties are targeted for a certain product category. The products that will be taxed with excise duty are usually ones that can damage the nature or the health of the user.

European Union has made a guideline which guides that alternative tobacco products must be equalized with regular tobacco products. From January 1st 2018 came in force the Alcohol, Tobacco, Fuel and Electricity Excise Duty Act law, that law-imposed excise duty to the alternative tobacco products including electronic cigarettes liquid. That is the reason why researching excise duty impact for the alternative tobacco products market is topical.

Thanks to the excise duty, the price of electronic cigarette liquid has made a noticeable raise. That raise can make a good soil for a black market or turn vapers back to smoking. That can make a hole into the planned tax income since the black market does not pay excise nor value added tax. That is why it was most important to research the impact of excise duty to the alternative tobacco products market, to complete that there was established a research problem: Is excise duty for alternative tobacco products going to enlarge the percentage of importance of the black market in the tobacco industry?

The graduation thesis target was to research the alternative tobacco market share change on the impact of excise duty. Target was achieved through research tasks.

In the first chapter is given the overview of electronic cigarette and the liquid that is used in the device. Next to the classical tobacco using methods there have also been developed alternative methods to consume nicotine. One of the alternative ways to consume nicotine is a electronic cigarette device where customer adds special liquid. The liquid is made of two different liquids in it is added food flavor and it can contain nicotine. A electronic cigarette can be better tasting and smelling compared with classic tobacco cigarettes. Also, studies have shown that electronic cigarettes are the healthier option for smoking.

In the second chapter is given an overview of consumption tax and excise duty. Consumption tax is paid by the end user but collected by the seller. The Consumption tax compared with the excise duty then the difference between them is the tax collecting. Excises are paid already by the producer of the goods and the cost of it is hidden in the price, the end user

does not see the excise duty amount on the receipt but the VAT you can see. Excise duty tax also has a bigger regulation roll then consumption tax has, the excise duty raises the price of the good so that consumers would not consume it that much.

On the next topic was analyzed the results of the questioner. Most of the participants were male and the average age was between 19-23 years. The ones who answered use on average 10 milliliters of liquid that contained 3 to 6 milligrams of nicotine per milliliter. The most popular device among participants was mod type of electronical cigarette.

The last chapter was analyst of how excise duty will probably change the habits of the users. 37 of participants predict that they will start using black-market to purchase the liquid they use in the electronical cigarette. Some of the respondents brought out that they started consuming regular cigarette since they were cheaper then alternative tobacco liquid. The interesting fact was that electronical cigarette consumers felt like they health was getting better after cutting of regular cigarettes.

Recommended to change excise duty tax cheaper for low nicotine including e-liquid.

In the future would recommend to analyses the conflict of the alternative tobacco excise that comes up with the food flavorer.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus (2002) RT I, 26.01.2018, 7.

Andrade, M. D., Hastings, G. & Angus, K., 2014. Promotion of electronic cigarettes: tobacco marketing reinvented? *BMJ*, Vol. 348, pp. 15-17.

Annals of Internal Medicine, 2017. *Nicotine, Carcinogen, and Toxin Exposure in Long-Term E-Cigarette and Nicotine Replacement Therapy Users: A Cross-sectional Study*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://annals.org/aim/article-abstract/2599869/nicotine-carcinogen-toxin-exposure-long-term-e-cigarette-nicotine-replacement> [Kasutatud 21.02.2018].

BBC News Services, 2014. *E-cigarette liquid bought on Tyneside 'potentially harmful'*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.bbc.com/news/uk-england-tyne-28955590> [Kasutatud 03.02.2018].

Benowitz, N. L. & Goniewicz, M. L., 2013. The Regulatory Challenge of Electronic Cigarettes. *JAMA*, Volume 310, Issue 7, pp. 685-686.

Caponnetto, P., Polosa, R., Russo, C., Leotta, C. & Campagna, D., 2011. Successful smoking cessation with electronic cigarettes in smokers with a documented history of recurring relapses: a case series. *Journal of Medical Case Reports*, Vol. 5, pp. 1-6.

Centers for Disease Control and Prevention, kuupäev puudub. *Health Effects of Cigarette Smoking*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/health_effects/effects_cig_smoking/index.htm [Kasutatud 05.05.2018].

Charlet, A. & Owens, J., 2010. An International Perspective on VAT. *Tax notes International*, 59 (12), pp. 943-954.

Cnossen, S., 2005. *Theory and Practise of Excise Taxation*. New York: Oxford University Press.

Elling, kuupäev puudub. *Aktsiisid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://stud.sisekaitse.ee/Elling/Maksususteem/aktsiisid.html> [Kasutatud 30.04.2018].

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL (2014).

European Commission, 2018. *The EU and VAT*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/ireland/news/key-eu-policy-areas/eu-and-vat_en [Kasutatud 01.05.2018].

TNS political & social, 2017. *Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2146> [Kasutatud 11.01.2018].

Finlex, 2016. *Laki tupakkaverosta annetun lain muuttamisesta*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161071> [Kasutatud 01.02.2018].

Goodman, J., 1993. *Tobacco in history. The cultures of dependence*. London and New York: Routledge.

Grana, R., Benowitz, N. & Glantz, S. A., 2014. E-Cigarettes. *A Scientific Review*, Volume 129, Issue 19, pp. 1972-1984.

Jessen, C., 2018. *Take the Vapril Challenge*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.vapril.org/christian-jessen/> [Kasutatud 01.04.2018].

Käibemaksuseadus (2003) RT I, 24.04.2018, 4.

Lehis, L., 2007. *Aktsiiside olemusest, ajaloost ja põhimõtetest*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=588> [Kasutatud 15.02.2018].

Leinus, H., 2015. *Rahandusministeerium soovib e-sigaretid maksustada*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://tervis.postimees.ee/3449351/rahandusministeerium-soovib-e-sigaretid-maksustada?_ga=2.254332749.454697792.1523478471-1893765514.1506957241 [Kasutatud 03.04.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2018. *Aktsiisimäärad*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/ariklient/aktsiisid-vara-hasartmang/uldist/aktsiisimaarad#Tubakatooted> [Kasutatud 10.05.2018].

Maksukorralduse seadus (2002) RT I, 28.12.2017, 37.

Musk, A. W. & De Klerk, N. H., 2003. History of tobacco and health. *Invited review series: tobacco and lung health, Respiriology*, Vol. 8, pp. 286-290.

Murphy, J., Gaca, M., Lowe, F., Minet, E., Breheny, D., Prasad, K., Camacho, O., Fearon, I. M., Liu, C., Wright, C., McAdam, K. & Proctor, C., 2017. Assessing modified risk tobacco and nicotine products: Description of the scientific framework and assessment of a closed modular electronic cigarette. *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, Volume 90, pp. 342-357.

Palazzolo, L. D., 2013. Electronic cigarettes and vaping: a new challenge in clinical medicine and public health. A literature review. *Frontiers in Public Health*, pp. 1-20.

Platt, R., Lewis, A., Scadding, J. G., Bodley Scott, R., Avery Jones F., Oswald N. C., Fletcher C. M., Morris J. N. & Scott J. A., 1962. A Report of The Royal College of physicians of London on Smoking in relation to Cancer of the Lung and Other Diseases. *Smoking and health*, pp. 1-70.

Proctor, R. N., 2001. Commentary: Schairer and Schöniger's forgotten tobacco epidemiology and the Nazi quest for racial purity. *International Journal of Epidemiology*, Volume 30, Issue 1, pp. 31-34.

PwC, 2018. *Latvia. Corporate – Other taxes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://taxsummaries.pwc.com/ID/Latvia-Corporate-Other-taxes> [Kasutatud 01.02.2018].

Rahandusministeerium, 2006. *Käibemaksu ajalugu*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/maksud/kaibemaksu_ajalugu_04_01_05.doc [Kasutatud 01.05.2018].

Saar, I., 2010. *Mikroökonomika. Loengukonspekt*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.cs.tlu.ee/filcore/wp-content/uploads/2012/05/Mikro%C3%B6konomika.-Konspekt-2010..pdf> [Kasutatud 12.03.2018].

Scheffler, S., Dieken, H., Krischenowski, O., Förster, C., Branscheid, D. & Aufderheide, M., 2015. Evaluation of E-Cigarette Liquid Vapor and Mainstream Cigarette Smoke after Direct Exposure of Primary Human Bronchial Epithelial Cells. *Int. J. Environ. Res. Public. Health*, Vol. 12, Issue 4, pp. 3915-3925.

Schenk, A., Thuronyi, V. & Cui W., 2015. *Value Added Tax. A Comparative Approach*. Second Edition. Cambridge University Press.

Statistikaamet, 2018. *Riigieelarvesse laekunud maksud, näitaja, aasta*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> [Kasutatud 03.03.2018].

Zhu, S.-H., Sun, J. Y., Bonnevie, E., Cummins, S. E., Gamst, A., Yin, L. & Lee, M., 2014. Four hundred and sixty brands of e-cigarettes and counting: implications for product regulation. *Tobacco Control*, Vol 23, Issue 3, pp. 3-9.

Tammert, P., 2012. *Otsesed maksud. Tulu ja rikkuse maksustamine. Õpik kõrgkoolidele*. Tallinn: OÜ Aimwell.

Tammert, P., 2006. *Tarbimismaksud*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Tubakaseadus (2005) RT I, 28.06.2016, 5.

Tubakaseadus (2005) RT I, 09.01.2018, 3.

Vaper train, 2018. *Vegetable Glycerin (VG) Explained*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.vapertrain.com/page/vge> [Kasutatud 01.03.2018].

Lisa. Küsimustik elektroonilise sigareti tarvitamise kohta

1. Sugu.
2. Vanus.
3. Keskmine kuu netosissetulek.
4. Kas tarvitate ka teisi tubakatooteid?
5. Kui kaua olete tarvitanud elektroonilist sigaretti?
6. Millist elektroonilist sigaretti kasutate?
7. Aurusti soetan/valmistan?
8. Kui kanget e-vedelikku tarvitate?
9. Kui palju täitevedelikku Teil päevas kulub?
10. Täitevedelikuna kasutan...?
11. Valmisvedeliku pudeli suurus mille tavaliselt soetan on...?
12. Täitevedeliku maitse on oluline?
13. Valmis täitevedeliku varu on...?
14. Täitevedelikule rakendunud aktsiis...?
15. Tänu elektroonilise sigareti tarvitamisele on mu tervis paranenud... (kui jah, täpsustage kuidas)